

Tuulia Pihlajakangas

**TILINTARKASTAJAN VALINTAAN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT
PK-YRITYKSISSÄ**

Opinnäytetyö
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Liiketalous
Taloushallinto
Syksy 2013

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Tuulia Pihlajakangas	
Työn nimi Tilintarkastajan valintaan vaikuttavat tekijät pk-yrityksissä	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot Taloushallinto & juridiikka	Ohjaaja(t) Jaana Lappalainen Toimeksiantaja
Aika Syksy 2013	Sivumäärä ja liitteet 37 + 13
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia vaikuttavatko yrityksen omistusrakenne ja koko tilintarkastajan valintaan. Tavoitteena oli saada selville onko perheomistuksella ja yrityksen koolla vaikutusta siihen, valitaanko yritykseen HTM- vai KHT-tilintarkastaja. Lisäksi tutkittiin onko valittu tilintarkastaja Big Four -tilintarkastusyhteisö.</p> <p>Tilintarkastus on laillisuusvalvontaa ja sen toimittaminen perustuu lakiin. Tilintarkastusta sääntelevät Suomessa useat lait sekä kansainväliset asetukset ja direktiivit. Tilintarkastuksen tarkoituksena on todentaa yritysten tilinpäätöksessä antamien tietojen oikeellisuus ja sitä kautta palvella yhteiskuntaa ja yritysten eri sidosryhmiä.</p> <p>Opinnäytetyön empiirinen osa tehtiin kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttäen. Tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty itäsuomalaisista yrityksistä kyselytutkimuksen avulla vuosina 2006 ja 2012. Aineistossa on mukana noin 600 pk-yritystä. Yritysten tilinpäätöstiedot on saatu Voitto+ -rekisteristä.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että perheomistuksen määrällä ja yrityksen koolla oli vaikutusta tilintarkastajan valintaan. HTM-tilintarkastaja oli yleisempi sellaisissa yrityksissä, joissa liikevaihto oli pieni ja perheomistuksen määrä suuri. KHT-tilintarkastaja valittiin useammin suurissa ei-perheyrityksissä. Big Four -yhteisöjen määrä oli pieni, mutta se oli valittuna yleisemmin suuremmilla ei-perheyrityksillä.</p>	
Kieli	suomi
Asiasanat	tilintarkastajan valinta, corporate governance, pk-yritys
Säilytyspaikka	☒ Verkkokirjasto Theseus ☐ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Tuulia Pihlajakangas	
Title Factors Affecting the Selection of an Auditor in Small and Medium-sized Enterprises	
Optional Professional Studies Financial Administration and Law	Instructor(s) Jaana Lappalainen
	Commissioned by
Date Autumn 2013	Total Number of Pages and Appendices 37 + 13
<p>The objective of this thesis was to study if a company's size and its structure of ownership influence its selection of an auditor. The goal was to find out if family-ownership, turnover, and the final sum on the balance sheet affect whether the company choose an HTM- or a KHT-auditor. In addition, it was studied whether the chosen auditor in each case was from the Big Four –auditing community.</p> <p>Auditing is legality control and how it is conducted is based on law. In Finland auditing is controlled by several laws, as well as international statutes and directives. The purpose of auditing is to verify the validity of the information companies give in their financial statements and in this way to serve the society and the companies' various interest groups.</p> <p>The empirical section of this thesis was conducted using quantitative research methodology. The data that was used in the research was gathered from companies in Eastern Finland and northern parts of Savo via written and electronic research questionnaires in 2006 and 2012. The data contains information from approximately 600 small and medium-sized enterprises. The financial records of the companies were acquired from the Voitto+ -register.</p> <p>The research revealed that the degree of family-ownership and the size of the company do affect the selection of an auditor. HTM-auditors were more common in companies with small turnover and a high degree of family-ownership. Large companies that were not owned by a family were more likely to select a KHT-auditor. Members of the Big Four-auditing communities were hired infrequently, but were more commonly chosen by the larger, non-family owned companies than by the smaller firms.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	choosing an auditor, corporate governance, small and medium-sized enterprises
Deposited at	☒ Electronic library Theseus ☐ Library of Kajaani University of Applied Sciences

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TILINTARKASTUS	2
2.1 Tilintarkastuksen normisto	3
2.1.1 Tilintarkastusdirektiivi	4
2.1.2 Standardit ja suositukset	4
2.1.3 Hyvä tilintarkastustapa	5
2.2 Tilintarkastuslain uudistus	6
2.3 Tilintarkastajat	8
2.4 Tilintarkastajan riippumattomuus ja sen vaarantavat tilanteet	10
2.5 Tilintarkastuksen laadunvarmistus	13
2.6 Tilintarkastuksen sisältö ja raportointi	14
3 AGENTTITEORIA JA CORPORATE GOVERNANCE	18
3.1 Agenttiteoria	18
3.2 Corporate Governance	19
4 TILINTARKASTAJAN VALINTA	22
4.1 Valinta eri yhtiömuodoissa	23
4.2 Pk-yritykset ja perheyrietykset	25
5 TUTKIMUSAINEISTO, TUTKIMUSMENETELMÄT JA TULOKSET	27
5.1 Aineisto	27
5.2 Tulokset, ristiintaulukointi ja χ^2 -riippumattomuustesti	28
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	34
LÄHTEET	36
LIITTEET	

SYMBOLILUETTELO

HTM	Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymä tilintarkastaja
KHT	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymä tilintarkastaja
VALA	Valtion tilintarkastuslautakunta
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
TIVA	Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta
IFAC	International Federation of Accountants
IAASB	International Auditing and Assurance Board
ISA	International Standard of Auditing

1 JOHDANTO

Kaupankäyntiä ja taloutta on harjoitettu jo ennen ajanlaskun alkua. Tilintarkastuksella katsotaan olevan lähes yhtä pitkät perinteet. Jo alkujaankin tilintarkastuksessa on ollut kyse luotamuksesta. On haluttu tietää, onko kaupantekokumppani luotettava ja on tarvittu joku ulkopuolinen vahvistamaan asia.

Yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen myötä tilintarkastuksen merkitys on muuttunut ja kehittynyt. Tilintarkastuksella ei enää ole merkitystä vain yhdelle kauppiaille vaan yritysten sidosryhmät sekä yhteiskunta tarvitsevat luotettavaa tietoa yrityksistä. Myös useat kansainväliset talousskandaalit ovat luoneet lisämerkityksen tilintarkastukselle ja sen tarpeellisuudelle.

Tilintarkastusta koskevaa lainsäädäntöä on kehitetty ja se muuttuu koko ajan. Laki määrittelee myös tilintarkastajan valinnan. Yritys voi kuitenkin valita lain puitteissa erilaisia tilintarkastajia. Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia vaikuttavatko omistusrakenne ja yrityksen koko tilintarkastajan valintaan.

Tässä opinnäytetyössä käytettävä aineisto on Itä-Suomen yliopiston itäsuomalaisista ja kainuulaisista yrityksistä 12 vuoden (2000-2011) ajalta keräämä aineisto. Yrityksille on lähetetty kyselylomake, johon he ovat vastanneet ja jonka pohjalta aineisto on koostettu. Aineisto sisältää laajat tiedot yritysten omistus- ja rahoitusrakenteesta ja yrityksen koosta. Mukana ovat myös tilinpäätöstiedot, jotka on saatu Voitto+ -rekisteristä. Tutkimukseen otetaan mukaan kaikki yritykset koko tutkitulta ajalta.

Aineistosta tutkitaan vaikuttavatko yrityksen omistusrakenne ja yrityksen koko siihen, millaisen tilintarkastajan yritys valitsee. Tässä opinnäytetyössä yrityksen koolla tarkoitetaan taseen loppusummaa ja liikevaihtoa, koska laki määrittelee tilintarkastajan valinnan näiden mukaan. Omistusrakenteella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa perheyrityksiä ja ei-perheyrityksiä. Tilintarkastajan valinnan ajatellaan pohjatuvan pelkästään lakiin.

Tarkastelun kohteena ovat myös eri tilintarkastajat eli HTM- tai KHT-tilintarkastaja, tilintarkastusyhteisöt ja maallikko. Maallikotilintarkastaja otetaan tutkielmassa huomioon, koska uuden lain myötä maallikon sai vielä valita ennen 1.7.2007 perustettu yhtiö, jonka tilikausi päättyi viimeistään 31.12.2011. Tämän vuoksi tutkimuksessa otetaan huomioon sekä vanha että uusi tilintarkastuslaki.

2 TILINTARKASTUS

Tilintarkastus on lähtökohtaisesti laillisuusvalvontaa ja sen perustana on tilintekovelvollisuus. Joku on siis lakisääteisesti tai sopimuksen kautta velvollinen toimimaan toisen osapuolen hyväksymällä tavalla ja tekemään tiliä toimistaan. Esimerkiksi osakeyhtiön hallituksen täytyy esittää tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa lain ja yhtiöjärjestyksen mukaiset tiedot osakkaille. Näin ollen hallitus on tilintekovelvollinen osakkaille eli omistajille. (Tomperi 2009, 7.)

Tilintekovelvollisuutta ja sen asianmukaista täyttymistä on vaikea valvoa. Omistajilla tai rahoittajilla ja johdolla ei välttämättä ole käytössään samaa määrää informaatiota yrityksestä. Tämän vuoksi omistajat ja rahoittajat eivät voi olla varmoja johdon antaman informaation oikeellisuudesta. Sen vuoksi yhtiöt valitsevat yhden tai useamman tilintarkastajan suorittamaan valvonnan. (Halonen & Steiner 2010, 15.)

Ensisijainen tarkoitus tilintarkastuksella on tutkia ja todeta tarkastettavan kohteen tilinpäätösinformaation luotettavuus. Tilintarkastuksen tarkoituksena on myös kertoa, onko tilinpäätös laadittu säännösten ja määräysten mukaisesti sekä antaako se riittävän ja oikean kuvan yrityksen toiminnasta ja asemasta. Luonteeltaan tilintarkastus on toteavaa, eikä sen tarkoituksena ole ohjata tai määrätä tarkastettavan kohteen toimintaa. (Kokkonen 2000, 9-12.)

Tilintarkastus palvelee luottamuksen säilymistä eri osapuolten välillä. Omistajat ja muut sidosryhmät eivät aina pysty itse varmistumaan tiedosta, jonka he yrityksestä saavat päätöksentekoaan varten. Heidän kannaltaan tilintarkastaja on tarkastuskohteesta annetun informaation luotettavuuden varmistaja. Koska tilintarkastuksella on vaikutusta myös sidosryhmiin, on tilintarkastuksella näin ollen myös yhteiskunnallinen tehtävä. (Alakare, Koskinen, Reinikainen, Sedig & Simola 2008, 17.)

Tilintarkastuslaissa ei erikseen anneta tavoitteita tilintarkastukselle. Sen sijaan laki määrittelee tilintarkastuksen sisällöllisesti. Tilintarkastus sisältää hallinnon, kirjanpidon sekä tilinpäätöksen tarkistuksen. Tarkastusten lisäksi tilintarkastajan tulee antaa laissa määritellyt raportit tarkastuksesta. (Kokkonen 2000, 10-11.)

Tilintarkastus nähdään usein palveluna. Tämän palvelun on täytettävä sekä lainsäädännön vaatimukset että asiakkaan ja yhteiskunnan odotukset. Tilintarkastuksen tulee olla laadukasta.

Lain mukaan jokaisen tilintarkastajan täytyy huolehtia työnsä laadusta. Laadunvarmistuksen valvonta on osin omavalvontaa, mutta sitä tapahtuu myös viranomaistasolla. Näin ollen tilintarkastuksen kannalta luotettavuus on avainasemassa. Yksi tärkeimmistä luotettavuuden takaajista on tilintarkastajan riippumattomuus. Riippumaton tilintarkastaja voi tarkastella yhteisöä objektiivisesti ja sitä kautta tehdä työnsä luotettavasti. Ajasta ja tilintarkastajasta riippumatta tilintarkastuksen on oltava yhtä hyvin tehty. (Horsmanheimo & Steiner 2009, 457.)

2.1 Tilintarkastuksen normisto

Suomessa tilintarkastusta määrittelevät useat lait ja asetukset. Tilintarkastuslaki on kirjanpitolain tavoin yleislaki ja sen soveltamisala vastaa kirjanpitolain soveltamisalaa. Se sääntelee oikeutta harjoittaa tilintarkastajan ammattia. Tilintarkastuslaki koskee tilintarkastajaa ja yksityissektorin tilintarkastusta. Tilintarkastuslakia uudistettiin ja uusi laki astui voimaan vuonna 2007. (Horsmanheimo ym. 2009, 126-127.)

Tilintarkastuslaki sisältää yhteisöoikeudellisia ja hallinto-oikeudellisia säännöksiä. Yhteisöoikeudelliset säännökset koskevat tilintarkastajaa ja tilintarkastusta. Tilintarkastajan kelpoisuus on esimerkki yhteisöoikeudellisen säännöksen sisällöstä. Hallinto-oikeudellisiin säännöksiin lukeutuvat mm. tilintarkastajan hyväksymistä tai valvontaa koskevat säännökset. (Halonen ym. 2010, 28.)

Tilintarkastuslain lisäksi tilintarkastusta määrittelevät eri yhteisöjä ja säätiöitä koskevat lait. Lain yleisluonteesta johtuen tilintarkastuslaki väistyy, mikäli yhteisöjen ja säätiöiden lainsäädännössä säädetään toisin. Tilintarkastuslakia tarkempia säännöksiä on eri laeissa, kuten osakeyhtiö- ja asunto-osakeyhtiölaeissa. (Alakare ym. 2008, 23.)

Uuden tilintarkastuslain kanssa samanaikaisesti tuli voimaan myös valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta. Se sisältää tarkemmat säännökset TILA:n ylläpitämästä tilintarkastajarekisteristä. Asetuksessa määrätään, mitä tietoja rekisteriin on merkittävä tilintarkastajista sekä tilintarkastusyhteisöistä. Asetuksessa säädetään myös asioiden käsittelyä valvontaelimissä. Näitä valvontaelimiä ovat VALA, TILA ja TIVA. (Tilintarkastusasetus 735/2007.)

2.1.1 Tilintarkastusdirektiivi

Tilintarkastusta ohjaavia säädöksiä on säädetty myös Euroopan tasolla. Tärkein Euroopan yhteisöjen säädös on tilintarkastusdirektiivi, joka annettiin 17.5.2006. Direktiivin tavoitteena on pyrkiä varmistamaan tilinpäätösten luotettavuus ja uskottavuus. Lisäksi direktiivillä halutaan taata sijoittajien luottamus pääomamarkkinoiden toimintaan. Direktiivillä pyritään myös harmonisoimaan useita tilintarkastajia ja -tarkastusta koskevia vaatimuksia ja sitä kautta parantamaan vertailtavuutta. (Horsmanheimo ym. 2009, 133.; Tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY, 1.)

Tilintarkastusdirektiivi on hyvin laaja ja tärkein Euroopan yhteisöjen säädös. Sen sisältämät säädökset koskevat tilintarkastajien hyväksymismenettelyä, tehtäviä, ammattietiikkaa ja riippumattomuutta sekä laadunvalvontaa. Direktiivi velvoittaa tilintarkastajia kouluttautumaan ja ylläpitämään ammattitaitoaan. Ammattitaidon lisäksi tilintarkastajilla tulee olla käytössään eettiset säännöt. Eettisiin sääntöihin tulee sisällyttää tärkeimmät ammattietikan piirteet. Näitä ovat rehellisyys, objektiivisuus, pätevyys, huolellisuus ja riippumattomuus. Direktiivi velvoittaa myös tarkkailemaan ja valvomaan tilintarkastuksen laatua ja sen toteutumista. (Tomperi 2009, 15.; Horsmanheimo ym. 2009, 133-137.)

Direktiivi on Suomessa pääosin pantu täytäntöön tilintarkastuslakiuudistuksella. Sen kautta tilintarkastuslakiin sisällytettiin uusia ja vanhoja, tarkennusta vaativia säännöksiä direktiivistä. Näin tilintarkastajat eivät toimi pelkästään kansallisen tavan mukaan vaan heidän on työssään otettava huomioon myös kansainväliset säännökset. (Horsmanheimo ym. 2009, 138.)

2.1.2 Standardit ja suositukset

Tilintarkastusalan standardit ja suositukset muodostavat tärkeän osan tilintarkastusta säätelevistä lähteistä. Tilintarkastusosalalle on luotu kansainvälisiä standardeja ja suosituksia. Näillä kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla tarkoitetaan IFAC:n IAASB-komitean laatimia ISA-standardeja ja ne ovat osa tilintarkastuksen laadunvarmistusta. Standardit jaotellaan kahteen eri pääluokkaan. Toisen pääluokan standardit koskevat varmennustoimeksiantoja eli varsinaista tilintarkastusta. Toiseen pääluokkaan jaotellut standardit koskevat

liitännäispalveluja. Näitä liitännäispalveluja ovat tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastuksen ohella tarjoamat muuta palvelut. (Halonen ym. 2010, 37.)

Standardit ja suositukset ovat Suomessa KHT-yhdistyksen antamia ja tilintarkastajia sitovia soveltamisohjeita. Perustana näille ovat Kansainvälisen tilintarkastajaliiton antamat ISA-standardit sekä muut standardit ja ohjeet, jotka ovat mukautettu kansalliseen lainsäädäntöön. KHT-yhdistys on antanut suosituksia jo vuodesta 2000. (KHT-yhdistys 2009, 9.)

Standardit saivat uuden tilintarkastuslain myötä lakiin perustuvan aseman myös Suomessa. Tilintarkastuslain 13§:n mukaan näitä Euroopan yhteisössä sovellettaviksi hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja on noudatettava tilintarkastusta suoritettaessa. EU:ssa ei kuitenkaan toistaiseksi ole hyväksytty yhtään kansainvälistä tilintarkastusstandardia. Tämän vuoksi standardien noudattamista arvioidaan hyvän tilintarkastustavan noudattamisen kautta. (KHT-yhdistys 2009, 9.; Tilintarkastuslaki 459/2007, 13§.)

2.1.3 Hyvä tilintarkastustapa

Hyvä tilintarkastustapa on tilintarkastajan toimintaa ohjaava normisto. Sen mukaan tilintarkastajan tulee noudattaa sekä eettisesti että ammatillisesti hyväksyttäviä periaatteita. Tällaista tapaoikeutta ovat myös esimerkiksi hyvä kirjanpitolapa ja hyvä asianajotapa. Tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajaa noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa. Tämä vaatimus koskee niin kaikkia lakisääteisiä tilintarkastustehtäviä kuin muitakin tilintarkastajan tehtäviä. (Horsmanheimo, Kaisanlahti & Steiner 2007, 140-141.)

Tilintarkastusalalla menetelmät muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti. Ammattitaito ja työmenetelmät kehittyvät toiminnan ja työn kautta. Tämän vuoksi ei ole mahdollista normittaa muutuvaa käytäntöä lainsäädäntöön. Laki määrittelee tilintarkastuksen tavoitteet ja tilintarkastusammattilaiset kehittävät menetelmiä, jotta tavoite saavutetaan. Laissa ei kuitenkaan pystytä tyhjentävästi määrittelemään tilintarkastajia koskevia velvoitteita. Laki kertoo tilintarkastuksen tavoitteet ja tilintarkastajat itse kehittävät keinot tavoitteiden saavuttamiseksi. Hyvä tilintarkastustapa muotoutuukin tilintarkastustyön kautta toimintaa määrittelevän säätelyn pohjalta. Hyvän tilintarkastustavan käsitteen ja sisällön määrittelevät siis ammatissa toimivat tilintarkastajat. (Horsmanheimo ym. 2009, 146-148.; KHT-yhdistys.)

Hyvä tilintarkastustapa muuttuu ja kehittyy koko ajan. Sille ei voida antaa tarkkaa sisältöä. Pääpiirteissään hyvän tilintarkastustavan sisältö muodostuu periaatteista ja keinoista tilintarkastuksen suorittamiseksi. Periaatteita ovat esimerkiksi objektiivisuus, rehellisyys ja huolellisuus. Omaksuttu soveltamiskäytäntö ja työmenetelmät ovat keinoja hyvän tilintarkastustavan toteuttamiseksi. (Halonen ym. 2010, 31-32.)

Käytännön lisäksi hyvällä tilintarkastustavalla on monia lähteitä. Keskeisiä lähteitä ovat

- lait ja asetukset
- VALA:n, TILA:n, tuomioistuinten sekä muiden viranomaisten päätökset ja kannanotot
- tilintarkastusstandardit
- alan ammattikirjallisuus
- havainnot huolellisten ammattihenkilöiden toiminnasta.

Huolelliset ja ammattitaitoiset tilintarkastajat noudattavat lakeja ja normeja ja näihin perustuvia viranomaispäätöksiä. Sen vuoksi lait, asetukset ja viranomaisten päätökset ovat tärkeitä lähteitä hyvälle tilintarkastustavalle. (Horsmanheimo ym. 2007, 142.)

2.2 Tilintarkastuslain uudistus

Tilintarkastajien toiminta ja toimintaympäristö on ollut muutoksessa 1990 -luvulta asti. Kansainvälistynyt ja kehittynyt yritystoiminta on lisännyt tarvetta erilaisiin asiantuntijapalveluihin. Siksi tilintarkastajien lakisäätteisten palveluiden ohelle on tullut lisää erilaisia neuvontapalveluja. Tämä on johtanut siihen, että tilintarkastajan työhön ja toimintatapoihin on tarvittu lisäohjeistusta. (Alakare ym. 2008, 15.)

Kansainvälinen kehittyminen, Euroopan parlamentin ja neuvoston tilintarkastusdirektiivin säätäminen ja tilinpäätösskandaalit johtivat siihen, että tilintarkastuslainsäädäntöä uudistettiin kokonaisvaltaisesti ja uusi laki astui voimaan vuonna 2007. Muutokset koskivat niin yrittäjiä, tilintarkastajia kuin tilintarkastajien toimintaa valvovia toimielimiä. (Horsmanheimo ym. 2007, 19-20.)

Vuonna 2006 annettu tilintarkastusdirektiivi 2006/43/EY sekä vanha tilintarkastuslaki ovat pohjana uudelle tilintarkastuslaille. Muutosten myötä uusi tilintarkastuslaki on aikaisempaa selvempi ja johdonmukaisempi. Tilintarkastajien ja heidän asiakkaidensa on helpompi soveltaa lakia, koska heidän käyttämänsä pykälät ovat sijoitettu alkuun. Lain lopusta löytyvät hallinnolliset säännökset, joita viranomaiset tarvitsevat. (Horsmanheimo ym. 2009, 125-127.)

Yksi keskeisimmistä muutoksista koskee tilintarkastajan valintaa. Maallikkotilintarkastajaa ei ole ollut mahdollista valita vuoden 2011 jälkeen. Siirtymäsäännöksessä sanotaan, että ennen vuotta 2007 perustetuissa yhtiöissä voidaan valita maallikkotilintarkastaja viimeistään 31.12.2011 päättyvälle tilikaudelle. Tämän jälkeen voidaan valita vain hyväksytty tilintarkastaja. Maallikkotilintarkastajalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on alalle soveltuva koulutus ja kokemus, mutta hänellä ei ole hyväksytyyn tilintarkastajan tutkintoa. (Horsmanheimo ym. 2009, 128.)

TILINTARKASTUS- VELVOLLISUUS	Tilikauden alku ennen 1.7.2007	Tilikauden alku jälkeen 1.7.2007	Tilikauden loppu >> 31.12.2011	Tilikauden alku 31.12.2011	Tilikauden loppu >> 31.12.2012
Ryhmä 1 Lv. < 200T€, T. > 100T€, henk. < 3	Pakollinen: maallikko, HTM, KHT	Vapaa- ehtoinen	Vapaa- ehtoinen	Vapaa- ehtoinen	Vapaa- ehtoinen
Ryhmä 2 Lv. < 200-680T€, T. 100-340T€, henk. < 10	Pakollinen: maallikko, HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT	Pakollinen: maallikko, HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT
Ryhmä 3 Lv. > 680T€, T. > 340T€, henk. > 10	Pakollinen: HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT	Pakollinen: HTM, KHT

Kuvio 1. Tilintarkastusvelvollisuus ja siirtymäsäännökset HTM-Tilintarkastajat ry mukaellen

Lain muutokset koskevat myös pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuutta. Kuvioista 1 näkyy, että pienet yhteisöt on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. Näin ollen tilintarkastajan valinta on tietyin edellytyksin vapaaehtoista mikroyrityksillä. Tilintarkastuslain 4§:ssä on kerrottu säädetyt poikkeukset, jolloin tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta. Kuvioista näkee myös maallikkotilintarkastajan valinnan mahdollisuuden ja miten uusi laki ja siirtymäsäännös tähän vaikuttavat. (HTM-tilintarkastajat ry.)

Lakiuudistuksen myötä tilintarkastajan riippumattomuus- ja esteellisyysäännökset tiukentui-
vat. Säännökset olivat ennestään jo tiukat, mutta uudessa laissa näitä selkeytettiin ja täsmen-
nettiin. Tällä halutaan varmistaa tilintarkastuksen luotettavuutta. Uusien säännösten mukaan
tilintarkastajalla ei saa olla taloudellista riippuvuutta tarkastettavaan yhtiöön. Taloudellisella
riippuvuudella tarkoitetaan mm. rahalainaa tai osakeomistuksia. Tilintarkastajalla ei myös-
kään saa olla läheistä suhdetta yrityksen johtoon tai muuhun avainasemassa toimivaan henki-
löön. (Horsmanheimo ym. 2009, 12-129.)

Raportointiin tuli myös muutoksia ja sitä selkeytettiin. Tilintarkastajan tulee tarkastuksen lo-
puksi antaa tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus sekä tilintarkastuspöytäkirja. Pöytäkir-
jan sisältö säilyy muuttumattomana. Olennaiset muutokset tulevat tilinpäätösmerkintään ja
tilintarkastuskertomukseen. Tilinpäätösmerkinnässä ei enää tarvitse mainita hyvän tilintarkas-
tustavan noudattamisesta. Tilintarkastuskertomukseen ei enää tarvitse laittaa muistutusta tai
täydentäviä tietoja. Siirtymäkauden aikana vanha ja uusi raportointitapa kulkevat rinnakkain.
(HTM-tilintarkastajat ry.)

2.3 Tilintarkastajat

Nykyainsäädännön mukaan tilintarkastajana voi toimia vain hyväksytty tilintarkastaja tai ti-
lintarkastusyhteisö. Tässä tutkimuksessa täytyy kuitenkin ottaa huomioon myös vanha tilin-
tarkastuslaki sekä maallikotilintarkastajat. Ennen lakimuutosta tilintarkastajana pystyi toi-
mimaan myös maallikotilintarkastaja. Maallikotilintarkastaja ei ole hyväksytty eli auktori-
soitu tilintarkastaja. Kuitenkin hänellä on riittävästi koulutusta ja kokemusta alalta. Tällainen
on esimerkiksi tilintarkastajan apulainen, joka on työskennellyt tilintarkastuksen tehtävissä,
mutta ei ole suorittanut ammattipätevyyttä. (Tilintarkastuslaki 936/1994, 2-12§.)

Lainmukaisia hyväksytyjä tilintarkastajia ovat HTM- ja KHT-tilintarkastajat sekä HTM- ja
KHT-tilintarkastusyhteisöt. TIVA hyväksyy hakemuksesta HTM-tilintarkastajat ja -
tilintarkastusyhteisöt. KHT-tilintarkastajat ja -tilintarkastusyhteisöt hyväksyy hakemuksesta
TILA. (Alakare ym. 2008, 33-34.)

Tilintarkastajaksi hakevan tulee täyttää lain asettamat vaatimukset. Yleiset vaatimukset ovat samat sekä HTM- että KHT-tilintarkastajilla. Vanhassa ja uudessa laissa vaatimukset ovat pääpiirteissään samat, uudessa tilintarkastuslaissa vaatimuksia on vain tarkennettu. Yleisten vaatimusten mukaan hakija

- on luonnollinen henkilö
- on toiminnallaan osoittanut olevansa sopiva tilintarkastajaksi (hyvämaineisuus)
- ei ole konkurssissa, liiketoimintakiellossa tai harjoita toimintaa, joka vaarantaa tilintarkoituksen suorittamisen
- toimintakelpoisuutta ei ole rajattu

Koulutuksen osalta vaatimukset eroavat osittain HTM- ja KHT-tilintarkastajien välillä. Koulutukseen liittyvät vaatimukset ovat:

- HTM: vähintään korkeakoulututkinto
- KHT: vähintään ylempi ammattikorkeakoulututkinto
- henkilön tulee olla suorittanut tehtävän edellyttämät laskentatoimen, oikeustieteen sekä muut kauppa- ja taloustieteelliset opinnot (sekä HTM että KHT)
- työkokemusta tulee olla vähintään kolme vuotta laskentatoimesta ja tilintarkastuksesta (sekä HTM että KHT)
- henkilöllä tulee olla suoritettuna HTM- tai KHT-tutkinto (Tilintarkastuslaki 936/1994, 3-6§.; Tilintarkastuslaki 459/2007, 30-31§.; Halonen ym. 2009, 23-25.)

HTM- ja KHT-tilintarkastusyhteisöillä tarkoitetaan osakeyhtiötä, avointa yhtiötä tai kommandiittiyhtiötä, joka suorittaa tilintarkastuksia tai niihin liittyviä muita palveluja. Tilintarkastusyhteisöjen hyväksymisen periaatteet ovat samanlaiset riippumatta siitä, onko yhteisö HTM- tai KHT-yhteisö. Jotta yhteisö voidaan hakemuksesta hyväksyä tilintarkastusyhteisöksi, täytyy yhteisön pystyä toimimaan riippumattomana tilintarkastusyhteisönä. Lisäksi omistajina, hallintoelimien jäseninä ja työntekijöinä täytyy olla enemmistö yhteisön auktorisointia vastaavan kelpoisuuden saaneita tilintarkastajia. (Korkeamäki 2008, 13.)

Tilintarkastusyhteisöillä on yksittäisiä tilintarkastajia paremmat mahdollisuudet ja resurssit tarjota erilaisia neuvontapalveluita esimerkiksi yritysjärjestelyihin tai riskienhallintaan liittyvissä kysymyksissä. Yhteisöiden on myös helpompi suoriutua isojen yritysten tilintarkastuksista. Vuoden 2013 alussa HTM-tilintarkastusyhteisöjä oli Suomessa 36 ja KHT-tilintarkastusyhteisöjä oli 40. Tilintarkastusyhteisöistä puhuttaessa esiin tulee usein termi Big Four -yhteisöt. Big Four -yhteisöillä tarkoitetaan kansainvälisiin tilintarkastusyhteisöihin kuuluvia KHT-tilintarkastusyhteisöjä. Näitä yhteisöjä ovat

- Deloitte
- Ernst & Young
- KPMG
- PricewaterhouseCoopers.

Nämä Big Four -yhteisöt toimivat vahvasti myös Suomessa. (Tilintarkastuslautakunta.)

2.4 Tilintarkastajan riippumattomuus ja sen vaarantavat tilanteet

Tilintarkastuksesta puhuttaessa tulee usein esille tilintarkastajan riippumattomuus. Riippumattomuudella halutaan taata tilintarkastuksen objektiivisuus. Tilintarkastajan on oltava riippumaton tarkastamastaan kohteesta, jotta objektiivisuus toteutuisi. Riippumattomuudesta on säädetty vanhassa ja uudessa tilintarkastuslaissa. Riippumattomuuden säännökset pohjautuvat tilintarkastusdirektiiviin sekä Euroopan komission tilintarkastajan riippumattomuutta koskevaan suositukseen. (Alakare ym. 2008, 103-104.)

Riippumattomuus on yksi tilintarkastuksen peruspilari. Tilintarkastajan valitsijoiden sekä muiden sidosryhmien luottamus tilintarkastajaa kohtaan perustuu riippumattomuuteen tilintarkastuskohteesta. Tilintarkastuksen tarkoitus on todentaa yrityksen informaation luotettavuus ja tämä toteutuu vain, jos vaatimus riippumattomuudesta täyttyy. Riippumattomuuden mukaan tilintarkastajan omat edut tai taloudelliset ja sosiaaliset suhteet eivät rajoita tai vaikuta tilintarkastajan toimintaan. Tilintarkastaja ei siis ole riippuvainen muista henkilöstä tai asioista eivätkä nämä vaikuta millään tavalla tilintarkastajan päätöksiin ja työhön. (Horsmanheimo ym. 2007, 149-151.)

Riippumattomuus jaotellaan usein kahteen osaan, mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen. Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan sitä, että tilintarkastaja muodostaa käsityksensä tarkastettavasta kohteesta kiinnittämällä huomiota vain tarkastuksen kannalta merkityksellisiin asioihin. Mielen riippumattomuutta on kenenkään vaikea havaita tai todeta eikä sitä ole siksi edes mielekästä normittaa lainsäädännössä. Kysymys on enemmänkin tilintarkastajan asennoitumisesta tilintarkastustehtävään ja sen suorittamiseen vaaditulla tavalla. Lainsäädäntö kohdistuu lähinnä näkyvään riippumattomuuteen. Sillä tarkoitetaan sellaisten asioiden ja olosuhteiden välttämistä, joiden perusteella asiaan perehtynyt kolmas osapuoli voisi kyseenalaistaa tilintarkastajan toiminnan. Riippumattomuuden täytyy siis olla uskottavaa ulkopuolisen tarkastelijan kannalta eikä tilintarkastajan toiminta saa aiheuttaa epäilyä riippumattomuuden olemassaolosta. (Horsmanheimo ym. 2009, 255-256.)

Tilintarkastuksen riippumattomuus saattaa joissakin tilanteissa vaarantua. Nämä vaarantavat uhat on jaoteltu viiteen eri ryhmään. Jaottelun avulla uhat on helpompi hahmottaa.

- 1) Tilintarkastajalla, hänen perheenjäsenellä tai lähisukulaisella on taloudellinen tai muita etuuksia tarkastettavassa yhtiössä.
- 2) Tarkastuksen kohteena on tilintarkastajan oma työ ja toiminta.
- 3) Tilintarkastaja toimii yhteisön puolesta tai vastaan oikeudenkäynnissä tai muussa asiassa.
- 4) Tilintarkastajalla on läheinen suhde yhteisön johdossa tai muussa tehtävässä toimivaan henkilöön.
- 5) Tilintarkastaja joutuu painostuksen kohteeksi.

Tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä pyritään vähentämään tai poistamaan kokonaan erilaisilla varotoimilla. Varotoimet voivat olla kieltoja, rajoituksia, ohjeita ja menettelytapoja sekä tiedonantoja. Näihin varotoimiin on ryhdyttävä heti, kun riippumattomuuden vaarantuminen havaitaan. Varotoimet voivat olla tilintarkastuskohteen tai tilintarkastajan itsensä tekemiä. Lain mukaan tilintarkastaja ei voi ottaa vastaan tehtävää ellei voi suorittaa sitä riippumattomasti. Joskus riippuvuussuhde syntyy toimeksiannon vastaanottamisen jälkeen. Tilintarkastajan täytyy luopua tehtävästään tai riippuvuussuhteesta. Tilintarkastajan ei kuitenkaan aina tarvitse luopua tehtävästä. Näin silloin, jos riippumattomuutta vaarantava uhka ei

ole kokonaisuudessaan merkittävä. (Tilintarkastuslaki 459/2007, 24§.; Alakare ym. 2008, 108-109.)

Joissakin tilanteissa ei varotoimienkaan käyttäminen johda riippumattomuuden säilymiseen. Tällaisissa tilanteissa tilintarkastaja on esteellinen tilintarkastuksen tekemiseen. Tilintarkastaja ei siis voi ottaa toimeksiantoa vastaan tai vastaavasti joutuu luopumaan jo hyväksymästään toimeksiannosta. Esteellisyydestä on vaarantavien uhkien tavoin laissa luettelo. Näillä esteellisyyssäännöksillä on haluttu täsmentää tilintarkastajan riippumattomuutta. Tilintarkastaja on esteellinen, jos

- 1) tilintarkastaja on yhteisön yhtiömies, hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen, toimitusjohtaja tai muussa vastaavassa asemassa oleva henkilö
- 2) tilintarkastajan tehtäviin kuuluu yhteisön kirjanpidon tai varojen hoito tai hoidon valvominen
- 3) tilintarkastaja on palvelussuhteessa yhteisöön tai 1 ja 2 kohdassa viitattuun henkilöön
- 4) tilintarkastajalla on välitön tai välillinen omistus- tai muu oikeus osakkeeseen tai osuuteen voittoa tavoittelevassa yhteisössä
- 5) tilintarkastajalla on rahalaina, vakuus tai muu etuus yhteisöltä tai sen johtoon kuulavalta henkilöltä tai tilintarkastaja on itse antanut mainitulle taholle tällaisen etuuden
- 6) 1 tai 2 kohdassa mainittu henkilö on tilintarkastajan puoliso, sisar, veli tai on tilintarkastajaan suoraan ylenevässä tai alenevassa sukulaisuussuhteessa
- 7) tilintarkastajan puolisoilla tai suoraan alenevassa sukulaisuussuhteessa olevalla on 4 kohdassa mainittu omistus- tai muu oikeus. (Tilintarkastuslaki 459/2007, 25§.)

Vanhassa tilintarkastuslaissa ei ollut säännöstä omistajuudesta. Tämä tuli vasta uuteen tilintarkastuslakiin. Omistuskieltoa tulkitaan laajasti ja sitä kautta vältetään säännöksen kiertäminen erilaisin sopimusjärjestelyin. Omistaminen ei kuitenkaan ole esteenä silloin, jos kyseessä on välttämättömyyspalveluja tarjoava yhteisö. Tällaisissa yhteisöissä usein edellytetään jäsenyyttä palvelun saamiseksi. Näitä voivat olla esimerkiksi sähköosuuskunnat.

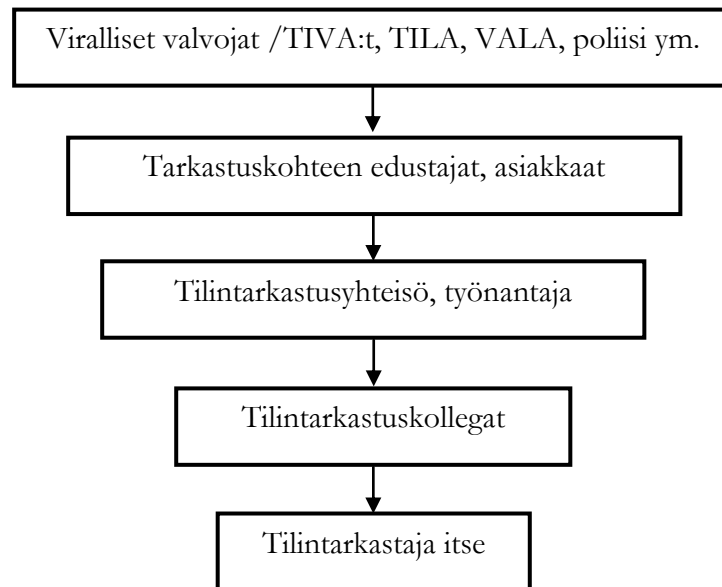
Osuus ei kuitenkaan saa olla suurempi kuin mitä palvelun käyttäminen edellyttää eikä se saa ylittää yhtä prosenttia. (Alakare ym. 2008, 132.; Tomperi 2009, 23.)

2.5 Tilintarkastuksen laadunvarmistus

Tilintarkastusalalla laatu nähdään usein uskottavuutena. Tilintarkastuksesta halutaan lisäarvoa yhteisön toiminnan tueksi. Lisäarvon saamiseksi tilintarkastuksen tulee olla luotettava, laadukas ja sitä kautta uskottava. Siksi myös tilintarkastuksessa tarvitaan laadunvarmistusta. Tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajaa huolehtimaan työnsä laadusta sekä osallistumaan laaduntarkastukseen. Laadunvarmistus tapahtuu sekä tilintarkastajan itsensä toimesta sekä viranomaisten taholta. Tilintarkastajat huolehtivat itse, että he toimivat lain, standardien ja hyvän tilintarkastustavan mukaan ja sitä kautta huolehtivat tarkastuksen laadusta. Laadunvarmistus on siis osittain omavalvontaa. Ulkoinen laadunvarmistus on viranomaisten taholta tulevaa valvontaa. Ulkoinen laadunvalvonta on ohjaavaa ja ennaltaehkäisevää toimintaa ja se varmistaa tilintarkastuksen korkean laadun. (Horsmanheimo ym. 2009, 457-459.)

Aikaisemmin laaduntarkastus on ollut osa hyvää tilintarkastustapaa, mutta laadunvarmistuksen valvonnasta ei ollut säännöstä. Laadunvarmistusta koskevat säännökset haluttiin uuteen lakiin mukaan, koska asia on merkittävä tilintarkastuksen merkityksen kannalta. Tilintarkastajien on osallistuttava ainakin kerran kuudessa vuodessa laaduntarkastukseen. Laaduntarkastuksessa TILAn määräämä laaduntarkastaja tutkii tilintarkastusaineiston, onko tilintarkastuksessa noudatettu lakeja ja toteutuuko riippumattomuusvaatimus. (Alakare ym. 2008, 101-102.)

Tilintarkastuslaki velvoittaa valvontaelimiä valvomaan laadunvarmistusta ja sen toteutumista. Virallisen valvonnan lisäksi jokaisen tilintarkastajan täytyy suorittaa työn omavalvontaa. Sen tarkoituksena on pitää tilintarkastaja tietoisena oman työnsä luotettavuudesta ja laadusta. Kuviosta 2 näkyy laadunvarmistuksen eri tasot ulkopuolisesta viranomaisvalvonnasta tilintarkastajan omavalvontaan. (Horsmanheimo ym. 2009, 458-459.)

Kuvio 2. Tilintarkastajan valvonnan tasot, Horsmanheimo ym. 2009, 459, mukaellen

2.6 Tilintarkastuksen sisältö ja raportointi

Tilintarkastuksen perimmäinen tavoite on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilintarkastus ja toimintakertomus laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja antavatko ne oikeat ja riittävät tiedot toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastuksessa ei voida edellyttää saatavan täydellistä varmuutta tarkastuksen kohteesta. Se vaatisi kirjanpitoaineiston kattavaa tarkastusta eikä se ole käytännössä mahdollista ilman, että kustannukset pysyisivät kohtuullisina. Siksi tilintarkastuksessa annettu lausunto antaa kohtuullisella varmuudella tiedon siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaisia virheitä. (Alakare ym. 2008, 60-61.)

Tilintarkastuksessa tulee tarkastaa yhteisön kirjanpito, tilinpäätös ja toimintakertomus sekä hallinto. Nämä tarkastuksen kohteet ovat samat sekä vanhassa että uudessa tilintarkastuslaissa. Tilintarkastuslain lisäksi on tarkastusta tehtäessä otettava huomioon kyseistä yhteisöä koskeva lainsäädäntö, koska siihen voi mahdollisesti sisältyä tarkastusta koskevia tarkempia säädöksiä. Tilintarkastuslaki sekä eri yhteisölaite antavat tarkastukselle minimilajisuuden eikä tilintarkastaja tai toimeksiantaja voi näitä rajoittaa. (Horsmanheimo ym. 2007, 74-75.)

Kirjanpidon tarkastuksen tarkoitus on todentaa, että kirjanpito on laadittu kirjanpitolain mukaisesti. Tarkastuksen avulla pystytään todentamaan myös se, antaako kirjanpito oikeaa tietoa tilinpäätöksen tekemistä varten. Kirjanpito on laaja kokonaisuus ja siihen kuuluvat kaikki kirjanpidon osajärjestelmät, esimerkiksi kassa-, varasto- ja palkkakirjanpito sekä myynti- ja ostoreskontra. Keskeistä kirjanpidon tarkastuksessa on todentaa, että kirjatut liiketapahtumat ovat aitoja ja oikeita. Ne pitää myös pystyä todentamaan oikeiksi tositteiden avulla. Kirjanpidossa täytyy myös toteutua ehjä kirjausketju. Tämä tarkoittaa sitä, että kirjausten yhteys kirjanpidosta pääkirjanpitoon ja pääkirjanpidosta taseeseen tulee säilyä ja olla todennettavissa. Kirjanpidon tarkastuksen laajuuteen vaikuttavat yhteisön koko, toimiala ja muut olosuhteet. Tilintarkastaja joutuu siis käyttämään omaa harkintaansa laajuuden sekä sen suhteen, mitä tarkastuksessa painotetaan. (Halonen ym. 2010, 262-263.)

Tilinpäätöksen tarkastuksessa on varmistuttava siitä, että tilinpäätöksen tiedot perustuvat kirjanpitoon. Tilinpäätöksen tulee myös olla oikein ja lainmukaisesti laadittu sekä sisältää lain vaatimat asiakirjat. Laki määrittelee, että tilinpäätöksessä tulee olla tulos, tase, rahoituslaskelma sekä liitetiedot. Tarkastuksessa keskeistä on selvittää, ovatko taseen omaisuuserät todellisia. Tilintarkastaja siis selvittää onko yhteisön varat, velat ja kiinteä omaisuus oikeasti olemassa ja perustuvatko ne tehtyyn kirjanpitoon. Tilinpäätökseen on tarvittaessa liitetty yhteisön toimintakertomus. Toimintakertomus täytyy tarkastaa tilinpäätöksen ohella. Toimintakertomuksessa kerrotaan yhteisön tilikauden olennaisista tapahtumista, arvioidaan tulevaa kehitystä sekä kehitystoimenpiteitä. Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen täytyy olla yhdenmukaiset ja tarkastuksella pyritään varmistamaan, että ne eivät ole ristiriidassa keskenään. (Halonen ym. 2010, 419-420.; Kirjanpitolaki 1336/1997, 3:1§.)

Tilintarkastuksen perimmäinen tarkoitus on todentaa yhteisöstä annetun informaation luotettavuus ja hallinnon tarkastuksella on merkittävä osa tässä. Luotettavuus voi vaarantua, jos tilinpäätösinformaatio on jollain tapaa virheellistä, johto on antanut virheellistä tietoa yhteisön tuloksesta ja taloudellisesta tilasta tai jos valvonnan puute on aiheuttanut huolimattomuutta tai väärinkäytöksiä. Hallinnon tarkastuksen tarkoitus ei kuitenkaan ole etsiä virheitä. Tarkastajan ei myöskään ole tarkoituksenmukaista arvioida, onko yhteisön johto toiminut tuloksellisesti. Sen sijaan hallinnon tarkastuksella halutaan saada selville, onko johto toiminut kaikkien lakien ja säännösten mukaan. Hallinnon tarkastus on hiukan erilainen yhtiömuodosta riippuen, mutta pääperiaate on aina sama. (Kokkonen 2000, 35-36.)

Vaikka kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastus jaotellaankin tällä tavoin, ei niitä voida tehdä irrallaan toisistaan. Kaikki nämä nivoutuvat toisiinsa ja niitä käsitellään yhtenä isona kokonaisuutena. Jaottelun avulla tilintarkastuksen eri osaluista saadaan parempi käsitys. (Horsmanheimo ym. 2007, 75.)

Tilintarkastuksen päätteeksi tilintarkastaja raportoi yhteisölle tilintarkastuksesta. Laki määrittelee, millaisia raportteja tarkastuksesta tulee antaa. Raportteihin kuuluvat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. Tarpeen vaatiessa voidaan antaa myös tilintarkastusmuistio, mutta tämä ei ole pakollinen. Tilinpäätösmerkintä ja -kertomus ovat julkisia raportteja, kun taas tilintarkastuspöytäkirja ja -muistio ovat tarkoitettu vain yhteisön hallitukselle. Osakeyhtiössä omistajat eivät siis näe tilintarkastuspöytäkirjaa ja -muistiota. Pienissä yrityksissä tilanne saattaa olla erikoinen, koska omistajat ja johto ovat usein sama asia. (Korkeamäki 2008, 77, 90, 92.)

Tilinpäätösmerkintä on lyhyin tilintarkastuksesta annettava raportti. Sen tarkoituksena on lähinnä kertoa, että tilintarkastus on suoritettu ja siitä on annettu tilintarkastuskertomus. Se on kuittausmuotoinen ja sen allekirjoittavat kaikki mukana olleet tilintarkastajat. (Halonen ym. 2010, 454.)

Tilintarkastuskertomus on tärkein tarkastuksesta annettava raportti ja siinä kerrotaan tarkastuksen tuloksista. Tilintarkastuslaissa on vain tietyt vaatimuksia kertomuksen sisällöstä. Siinä tulee kertoa tarkastuksen kohde, tilikausi ja mitä tilinpäätösnormistoa on käytetty. Kertomuksessa tulee olla maininta antaako tilinpäätös ja toimintakertomus riittävät ja oikeat tiedot sekä ovatko tilinpäätös ja toimintakertomus ristiriidattomia. Kertomukseen tulee myös merkitä, jos hallituksen jäsen, toimitusjohtaja tai muu vastuhenkilö on rikkonut yhteisöä koskevaa lakia, sopimusta tai sääntöjä. Merkintä tulee tehdä myös silloin, jos vastuhenkilö aiheutanut sellaista vahinkoa, että siitä olisi yhteisölle haittaa. (Horsmanheimo ym. 2009, 328-329.)

Tilintarkastuskertomus voi olla vakiomuotoinen, ehdollinen, kielteinen tai se voidaan joissakin tilanteissa jättää kokonaan antamatta. Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus on ns. puhdas kertomus. Se tarkoittaa, että tilinpäätös ja tilinpäätöskertomus täyttävät vaadittavat kriteerit, eikä tarkastuksessa ole muutoinkaan löytynyt huomautettavaa. Ehdollinen tilintarkastuskertomus annetaan silloin, kun vakiomuotoista ei ole mahdollista antaa. Tarkastuksessa on voinut tulla ilmi sellaisia asioita, joissa tilintarkastaja ja johto eivät ole samaa mieltä. Mikäli erimielisyydet eivät ole yrityksen toiminnan kannalta merkityksellisiä, voidaan antaa

ehdollinen tilintarkastuskertomus ja siinä huomautetaan kyseisistä erimielisyyksistä. Silloin, kun erimielisyyksillä on suuri ja laaja vaikutus tilinpäätökseen ja ehdollista lausuntoa ei voida antaa, annetaan kielteinen lausunto. Tilintarkastuskertomus jätetään kokonaan antamatta, jos tilintarkastajan työtä on rajoitettu niin paljon, että tarkastaja ei ole saanut riittävästi tietoa, jonka pohjalta voi antaa lausuntoa tilinpäätöksen oikeellisuudesta. (Alakare ym. 2008, 78-79.)

Tilintarkastaja voi antaa hallitukselle, johdolle tai muulle vastuuvolliselle huomautuksia. Niistä ei mainita tilintarkastuskertomuksessa vaan tilintarkastuspöytäkirja on sitä varten. Huomautusten antaminen on vapaaehtoista ja tilintarkastaja käyttää omaa harkintaansa. Toisaalta taas, jos huomautettavaa on, on tilintarkastaja velvollinen kertomaan niistä. Pöytäkirja ei ole julkinen asiakirja. Se on luotettava informaatiokeino tilintarkastajan ja yhtiön toimielimen välillä. Annettavat huomautukset voivat koskea esimerkiksi hyvän kirjanpitoavan noudattamatta jättämistä, puutteellisia kirjauksia tai hallinnon puutteellista toimintaa. Yleensä huomautukset ovat sellaisia, että niitä korjaaviin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä nopeasti. (KHT -yhdistys 2008, 232-237.)

Tilintarkastuslaissa ei säädellä tilintarkastusmuistion antamisesta. Se on vapaamuotoinen ja tilintarkastaja antaa sen yhteisön johdolle, mikäli kokee sen tarpeelliseksi. Tilintarkastusmuistiossa kerrotaan sellaisia asioita, joita ei ole tilintarkastuskertomuksessa tai -pöytäkirjassa. Muistiossa kerrotaan, mitä tarkastuksessa on tehty ja havaittu sekä millaisia johtopäätöksiä havainnoista on saatu. Muistiossa annetaan myös suosituksia toimenpiteistä, joita tarkastuskohteessa pitäisi tehdä. Suositus toimenpiteestä voi koskea esimerkiksi hallinnon raportoinnin parantamista. Tilintarkastaja voi muistion avulla tarkastaa, onko annettuja suosituksia noudatettu. (Korkeamäki 2008, 92.)

Virallisten raporttien lisäksi tilintarkastaja tekee omia muistiinpanoja sekä hankkii tarvittavia asiakirjoja työn suorittamiseksi. Nämä tilintarkastajan työpaperit ovat tarkastajan työkaluina koko tarkastuksen suorittamisen ajan. Työpapereiden avulla tilintarkastaja voi todeta työn tehdyksi ja toimineensa huolellisesti ja perusteellisesti. Tarkastuksen jälkeen työpaperit säilytetään asianmukaisella tavalla mahdollisia myöhempiä selvityksiä varten. (Kokkonen 2000, 77-79.)

3 AGENTTITEORIA JA CORPORATE GOVERNANCE

Tilintarkastus on syntynyt yhteiskunnallisen kehityksen kautta, enemmän käytännön tarpeista kuin teoreettisesta kehityksestä. Yritykset ovat kasvaneet ja hajautuneet, jolloin on tullut tarpeelliseksi delegoida tehtävien hallinta ja toimeenpano johdolle. Johdon toimintaa ei ole aina mahdollista valvoa. Tämä on luonut tarpeen delegoida myös valvonnan toimittaminen, jonka avulla saadaan varmuus, onko johto antanut toimistaan todenmukaista informaatiota. Toimeksiantajan ja toimeksiannon saajan välinen suhde ei ole ainoa, jolle tilintarkastuksella on merkitystä. Muutkin yritysten sidosryhmät tarvitsevat oikeaa ja aitoa tietoa yrityksen taloudellisesta tilasta. Ilman tilintarkastusta ei saatavilla olevan informaation luotettavuudesta voida olla varmoja. (Riistamaa 1999, 15, 23.)

Perinteisessä neoklassisessa teoriassa yritysten omistajia ja johtoa ei eroteta toisistaan. Ne ajatellaan yhdeksi kiinteäksi kokonaisuudeksi, jonka tavoitteena on maksimoida voittoa. Taloustieteilijät ovat kuitenkin kiinnittäneet huomiota jo 1930-luvulla siihen, että omistajilla ja johdolla ei välttämättä ollut samanlaisia tavoitteita yrityksen resurssien käyttämiseksi. Yritykset kasvoivat ja niistä tuli monimuotoisempia niin maantieteellisesti kuin omistuksellisesti. Sen vuoksi omistajien ja johdon välit etäännyivät. Berle ja Means julkaisivat vuonna 1932 tutkimuksen, jossa omistusta ja kontrollia etäännyneissä valtasuhteissa käsiteltiin ensimmäisen kerran. (Hirvonen, Niskakangas & Steiner 2003, 29.; Tricker 2009, 8.)

3.1 Agenttiteoria

Tilintarkastuksen tarpeellisuuteen liitetään hyvin läheisesti agenttiteoria. Yritysten omistusrakenteiden kehittymisen myötä ovat yrityksen sisäiset intressit ja valta eriytyneet. Omistus ja valta eivät enää välttämättä liity tiiviisti toisiinsa ja tämä aiheuttaa ristiriitoja omistajien ja johdon välillä. Omistajien ja johdon välinen ristiriita on tyypillinen isoissa osakeyhtiöissä, kun taas pienemmissä pk-yrityksissä ristiriita voi olla myös omistajan ja rahoittajan välillä. Tällainen eriytyminen on johtanut valvontaongelmaan eli päämies-agenttiongelman. Päämiehellä (omistaja) ja agentilla (johto) voi olla erilaiset tavoitteet yrityksen toiminnasta. Keskeistä agenttiongelmassa on myös päämiehen ja agentin välillä vallitseva informaatiokuilu. Agentilla on enemmän tietoa yrityksen tilasta kuin päämiehellä ja heidän välillään vallitsee

informaation epäsymmetria. Juuri tämän agenttiongelman avulla tilintekovelvollisuutta sekä tilintarkastusta ja sen tarpeellisuutta on pyritty selvittämään. (Timonen 2000, 49.; Hirvonen, Niskakangas & Steiner 2003, 32.)

Yrityksissä on useita erilaisia agenttisuhteita ja tilintarkastuksen kannalta tärkein päämies-agenttisuhte on usein omistajien tai jäsenten ja johdon välillä vallitseva suhde. Suhdetta kuvataan sopimuksena päämiehen ja agentin välisenä sopimuksena. Tämä sopimus sisältää valtuutuksen, jolla päämies siirtää päätösvaltansa agentin käytettäväksi. Helpoimmin ymmärrettävä päämies-agenttisuhte syntyy osakeyhtiössä osakkeenomistajien ja yrityksen hallituksen välillä. Agenttisuhteita on myös yhtiön ja muiden sidosryhmien välillä, esimerkiksi yhtiön ja rahoittajan tai velkojan välillä. (Halonen ym. 2010, 14-15.; Mähönen & Villa 2006, 887-88.)

Agentti on aina informaatiovelvollinen päämiehelle, joten ongelmaksi muodostuu päämiehen informaation puute siitä, onko agentti toiminut sopimuksen mukaisella tavalla. Toisin sanoen päämiehellä ja agentilla voi olla eri intressit toimia, mutta päämiehen on varmistuttava, että agentti tekee päämiehen intressejä toteuttavia päätöksiä. Tilintarkastaja toimii agentin ja päämiehen välillä ja on informaation aitouden varmentaja. (Mallin 2007, 12-13.)

3.2 Corporate Governance

Corporate governancen tarve pohjautuu agenttiteorian ongelmiin johdon ja omistuksen eriytymisen seurauksista. Osakkailla ei ole mahdollisuutta valvoa johdon tai hallituksen toimia. Siksi on tehty erilaisia säännöksiä ja suosituksia hyväksi hallintotavaksi, jotta johto toimisi osakkaiden näkökulmasta mahdollisimman tehokkaasti. Hallituksen katsotaan olevan omistajien luottamuselin. Omistaja haluaa saada yritykseen sijoittamansa pääoman mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön ja hallituksen tehtävä on tuottaa omistajille lisäarvoa. Omistajien etujen lisäksi täytyy ottaa huomioon muutkin sidosryhmät hallituksen ja yrityksen muun johdon toiminnassa. (Mikkola 2008, 17.; Hirvonen ym. 2003, 15-16.)

Corporate governancessa puhuttaessa tarkoitetaan niitä sääntöjä ja tapoja, joilla varallisuus, valta ja vastuu on jaettu yhtiön keskeisten sidosryhmien eli omistajien, yhtiön johdon ja velkojien kesken. Corporate governance ymmärretään menettelytapoina, joiden avulla omistajien ja johdon sekä yhtiön ja velkojien väliset suhteet järjestetään. Corporate governancella ei ole tarkkaa määritelmää vaan se on laajasisältöinen käsite. Se kuvaa oikeuksien ja

velvollisuuksien sekä sääntöjen ja menettelytapojen kokonaisuutta, jolla tehokkuuden ja luotettavuuden ajatus yrityksissä konkretisoituu. Corporate governancella ei ole tarkkaa suomennota tai määritelmää. ja sitä käytetään usein sellaisenaan, mutta hyvä hallintotapa ja yhtiön ohjaus ovat yleisimpiä suomenkielisiä vastineita. (Mähönen & Villa 2006, 1-2.; Halla, Hätinen, Grönfors-Kallio, Malm, Kaisanlahti, Kontula & Väisänen 2003, 11.)

Corporate governancen sisältö vaihtelee, riippuen tarkastelun näkökulmasta. Laajimmillaan se on yrityksen hallintaa ja yritysjohton valvontaa sekä ohjausta kaikkien sidosryhmien kannalta. Yksinkertaisimmillaan sillä tarkoitetaan osakkeenomistajien ja yritysjohton välistä suhdetta; näiden välillä olevaa intressiriitaa eli agentti-päämiessuhdetta. Pääpiirteissään corporate governancella tarkoitetaan järjestelmää, jolla yhtiön toimintoja johdetaan, ohjataan ja kontrolloidaan. Se on hyvän hallintotavan kokonaisuus ja yhtiön sisäinen ohjausjärjestelmä, jonka avulla kuvataan ja ohjataan yrityksen hallituksen ja sen palkatun yritysjohton roolit, velvollisuudet ja näiden suhde osakkeenomistajiin. Tämän tarkoituksena on varmistaa, että yritystä johdetaan yrityksen sidosryhmien, erityisesti omistajien etujen ja intressien mukaisesti. (Haapanen, Lainema, Lehtinen & Lähdesmäki, 2002, 62-64.; Hirvonen ym. 2003, 21-23.)

Corporate governance suosituksia on annettu listatuille yhtiöille. Suosituksista puhutaan yleensä koodina, jonka tarkoituksena on saada myös suomalaiset yritykset toimimaan kansainvälisen ja korkeatasoisen hallinnointitavan mukaan. Näiden suositusten tarkoituksena on myös mm. yhtenäistää toimintatapoja, tehostaa tiedonkulkua ja yhtenäistää sidosryhmille annettavaa tietoa. Koodi sisältää 55 suositusta toimielinten toiminnasta, sisäisestä valvonnasta, palkitsemisesta, tilintarkastuksesta ja tiedottamisesta. Koodia noudatetaan ns. Comply or Explain -periaatteella. Tämä tarkoittaa sitä, että yhtiöiden on noudatettava suosituksia, mutta niistä voidaan joskus poiketa. Mikäli suosituksista poiketaan, täytyy selvittää ja perustella, miksi on poikettu. Periaate antaa siis yhtiöille hieman joustovaraa. (Arvopaperimarkkinayhdistys ry 2010, 6.; Horsmanheimo ym. 2009, 41.)

Myös listaamattomien yhtiöiden suositellaan käyttävän corporate governance suosituksia. Listaamattomat yhtiöt voivat käyttää suosituksia sellaisenaan. Keskuskauppakamarin hallituksen asettama työryhmä on kuitenkin antanut sellaisen asialistan, jota voidaan noudattaa silloin, kun listatun yhtiön suosituksia ei voida sellaisenaan käyttää. Annetun asialistan noudattaminen on vapaaehtoista ja sillä halutaankin vain kehittää listaamattomien yhtiöiden toimintatapoja. (Keskuskauppakamari 2006, 2.)

Corporate governancen suositukset koskevat myös tilintarkastajan valintaa. Tilintarkastaja nähdään perinteisesti omistajien luottohenkilönä. Omistajanäkökulma ilmenee myös siitä, että tilintarkastaja on aina yhtiökokouksen ja omistajien valitsema. Ajan myötä tilintarkastuksen merkitys muillekin sidosryhmille kuin omistajille on kasvanut. Heidänkin kannalta riippumattoman tilintarkastajan tarkastama informaatio on luotettavampaa. (Hirvonen ym. 2003, 116-117.)

Hallitus valvoo, että yrityksessä toimitaan sovitulla tavalla ja tilintarkastaja tarkastaa hallituksen. Hallituksen ja tilintarkastajan tekemän yhteistyön tarve on ilmeistä. Hallitus voi pyytää tilintarkastajalta selvityksiä tilintarkastajan suorittamista tarkastuksista. Hallitus ja tilintarkastaja voivat tavata muutenkin. Yhteistyöllä molemmat saavat tietoa ja tukea oman tehtävänsä suorittamista varten. (Hirvonen ym. 2003, 227.)

4 TILINTARKASTAJAN VALINTA

Lähtökohtaisesti kaikkien kirjanpitovelvollisten täytyy valita tilintarkastaja. Uudistuneen tilintarkastuslain mukaan pienimmät yritykset voivat kuitenkin jättää tilintarkastajan valitsematta, mikäli yhteisön päätyttyneellä että sitä edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista:

- taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa
- palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Tällaisissa yhteisöissä tilintarkastajan valitsematta jättäminen edellyttää myös sitä, että yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä ei velvoiteta valitsemaan tilintarkastajaa. Yhteisöissä, joissa pääasiallinen toimiala on arvopapereiden omistaminen ja hallinta, on kuitenkin aina valittava tilintarkastaja, toiminnan koosta riippumatta. Myöskään säätiöt ja yhdistykset eivät voi hyötyä vapautuksesta. Heidänkin on valittava tilintarkastaja, vaikka toiminta olisi hyvin pientä. (Horsmanheimo ym. 2009, 159-162.; Tilintarkastuslaki 459/2007, 4§.)

Toiminnan oikeudellisen luonteen vuoksi yksityisten toiminimien ja maatalousyrittäjien ei tarvitse valita tilintarkastajaa, vaikkakin nämä olisivat kirjanpitovelvollisia. Tällaiset yritykset voivat kuitenkin valita tilintarkastajan, mikäli kokevat sen toimintansa kannalta tarpeelliseksi. (Halonen ym. 2010, 29.)

Tilintarkastajaksi voidaan valita HTM-, KHT-tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. Maallikkotilintarkastajia voitiin käyttää vuoden 2011 loppuun asti. Maallikkotilintarkastajaa ei kuitenkaan aina voida valita, vaan valinnalle on asetettu rajoitukset. Vanhassa tilintarkastuslaissa määritellään milloin maallikko voidaan valita. Vähintään yksi hyväksytty tilintarkastaja täytyy valita silloin, kun vähintään yksi seuraavasta kolmesta edellytyksestä täyttyy:

- taseen loppusumma on yli 340 000 euroa
- liikevaihto on yli 680 000 euroa
- henkilökuntaa keskimäärin yli 10

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että maallikko voidaan valita sellaiseen pieneen yritykseen, jossa nämä rajat alittuvat. (Tilintarkastuslaki 936/1994, 11§., Kirjanpito Oy.)

KHT-tilintarkastajan valinnalle on tiettyjä edellytyksiä. KHT-tilintarkastaja tai -yhteisö täytyy valita aina, kun on kyseessä listatusta yhtiöstä. KHT-tilintarkastaja täytyy valita myös silloin, kun vähintään kaksi seuraavasta täyttyy:

- taseen loppusumma ylittää 25 000 000 euroa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 50 000 000 euroa tai
- yhteisön tai säätiön palveluksessa on yli 300 henkilöä.

KHT-tilintarkastajan saa toki valita, vaikka nämä edellytykset eivät täytyisikään. Näiden vaatimusten ylittyessä KHT-tilintarkastajan valinnasta tulee välttämätöntä. (Tilintarkastuslaki 459/2007, 5§.)

Tilintarkastajalle täytyy valita varatilintarkastaja silloin, jos yhteisölle on valittu vain yksi tilintarkastaja. Varatilintarkastaja on sellaisia tilanteita varten, jossa varsinainen tilintarkastaja ei syystä tai toisesta pysty suorittamaan toimeksiantoa. Mikäli valittu tilintarkastaja on HTM- tai KHT-tilintarkastusyhteisö, ei varatilintarkastajaa tarvitse valita. Yhteisö voi aina tarpeen tullen määrätä estyneen tilintarkastajan tilalle toisen. Tilanteissa, joissa valittu tilintarkastaja on yhteisö, täytyy tarkastettavalle yhteisölle ilmoittaa kuka on päävastuullinen tilintarkastaja. (Horsmanheimo ym. 2009, 164-165.; Tilintarkastuslaki 459/2007, 8§.)

4.1 Valinta eri yhtiömuodoissa

Tilintarkastajan valinnan tekevät yhteisön omistajat. Valintamenettely ja tilintarkastajien määrä vaihtelee yhteisömuodosta riippuen. Valintaan vaikuttaa tilintarkastuslain ohella myös kyseistä yhteisöä koskeva lainsäädäntö. Lisäksi yhteisön yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voi olla tarkempia määräyksiä tilintarkastajan valinnasta. Kaikki nämä tulee huomioida valintaa tehdessä. (Alakare ym. 2008, 39-40.)

Tilintarkastajan valintapäätös täytyy valmistella. Valinnan valmisteluun kuuluu tilintarkastajaehtokkaiden etsiminen ja suostumuksen pyytäminen. Valmistelun tekee se, jolle valinnan tekeminen kuuluu eli omistajat. Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä käytäntö saattaa kuitenkin olla erilainen. Valintapäätöstä saattavat valmistella omistajien sijaan hallitus tai toimitusjohtaja. Tällaisessa käytännössä nousee esille epäkohta, jossa tilintarkastajan valvonnan kohteeksi joutuva valmistelee valinnan. Valituksi voi siis tulla sellainen tilintarkastaja, joka on johdolle mieluinen. Tämä on ristiriidassa tilintarkastajan riippumattomuuden kanssa eikä siksi ole suositavaa. Omistajien pitäisikin olla aktiivisempia ja osallistuttava tilintarkastajan valinnan valmisteluun enemmän. (Horsmanheimo ym. 2009, 167.)

Osakeyhtiöissä tilintarkastajan valinnan tekee pääsääntöisesti yhtiökokous. Valintaan vaaditaan enemmistö päätös eli yli puolet äänestyksessä annetuista äänistä. Avoimessa yhtiössä tilintarkastajan valitsevat yhtiömiehet ja kommandiittiyhtiössä vastuunalaiset yhtiömiehet. (Tomperi 2009, 28.)

Pienissä osakeyhtiöissä, joissa laki tai yhtiöjärjestys ei velvoita valitsemaan tilintarkastajaa, voi vähemmistö vaatia tilintarkastajan valintaa. Yhtiökokouksen on valittava tilintarkastaja, jos osakkeenomistajat, joilla on vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista tai yksi kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista, vaativat sitä varsinaisessa yhtiökokouksessa tai siinä yhtiökokouksessa, jossa asiaa kokouskutsun mukaisesti on käsiteltävä (Osakeyhtiölaki 624/2006, 7:5§).

Tilintarkastajan valintaa ei sinänsä valvota, koska laki velvoittaa valitsemaan tilintarkastajan ja perusoletuksena on, että lakia noudatetaan. Joskus tulee kuitenkin tilanteita, jossa aluehallintovirasto joutuu puuttumaan yhteisön tilintarkastaja valintaan. Laissa säädetään kolme tapaus, joissa aluehallintovirasto voi puuttua tilintarkastajan valintaan ja määrätä kenet tahansa kelpoisuusehdot täyttävän tekemään tilintarkastuksen:

- 1) tilintarkastajaa ei ole valittu lain mukaisesti
- 2) tilintarkastajalla ei ole laissa tarkoitettua kelpoisuutta tai riippumattomuutta
- 3) yhtiöjärjestykseen, sääntöihin tai yhtiösopimukseen kirjoitettuja tilintarkastajien kelpoisuus- tai lukumäärävaatimuksia on rikottu.

Ilmoituksen tilintarkastajan valitsematta jättämisestä voi tehdä kuka tahansa. Hallitus tai muu toimielin on jopa velvollinen tekemään ilmoituksen aluehallintovirastolle, jollei tilintarkastajaa ole kuuluvalla tavalla valittu. (Horsmanheimo ym. 2007, 64-66.)

4.2 Pk-yritykset ja perheyrietykset

Pk-yrityksillä tarkoitetaan pieniä ja keskisuuria yrityksiä. EU:n komissio on tehnyt määritelmän pk-yrityksistä. Pk-yrityksen määrittelyssä henkilömäärä on avainasemassa. Sen lisäksi tarkkaillaan yrityksen liikevaihtoa ja taseen loppusummaa. Yritys on keskisuuri silloin, kun henkilömäärä on 50 - 249 ja liikevaihto suurimmillaan 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on enintään 43 miljoonaa euroa. Pienestä yrityksestä puhutaan silloin, kun henkilömäärä on 10 – 49 ja liikevaihto tai taseen loppusumma on alle kymmenen miljoonaa euroa. Tätä pienempiä yrityksiä kutsutaan mikroyrityksiksi. Niissä henkilömäärä on alle 10 ja liikevaihto tai taseen loppusumma on alle kaksi miljoonaa euroa. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2013.)

Pk-yritykset ovat keskeisessä asemassa EU:n taloudessa. Euroopassa on noin 23 miljoonaa pk-yritystä ja ne muodostavat 99 prosenttia kaikista yrityksistä. Lisäksi niissä on 75 miljoonaa työpaikkaa. Suomessa oli vuonna 2011 noin 321 600 pk-yritystä. (Euroopan komissio 2006; Tilastokeskus 2012.)

Arvioiden mukaan Suomen yrityskannasta yli 80 prosenttia on perheyrietyksiä eli myös suurin osa pk-yrityksistä on perheyrietyksiä. Niillä on suuri vaikutus työllistämiseen, ne ylläpitävät ja parantavat sitä. Perheyrietykset tuottavat 40 prosenttia kaikkien yritysten liikevaihdosta ja Suomen BKT:sta perheyrietysten osuus on lähes puolet. Siksi perheyrietyksiä kutsutaan usein talouden selkärangaksi. Perheyrietykselle on olemassa oma määritelmänsä. Yritys on perheyrietyks silloin, jos

- äänivaltaenemmistö on yrityksen perustaneella tai yrityksen osakekannan hankkineella luonnollisella henkilöllä, hänen puolisoilla tai muulla lähisukulaisella
- äänivaltaenemmistö on välillistä tai välitöntä

- vähintään yksi saman perheen tai suvun jäsen on mukana toiminnassa, johdossa tai hallinnossa
- listatuissa yhtiöissä perheyrittymääritelmä täyttyy, jos perustajalla, osakekannan ostaneella tai heidän perheellään on 25 prosentin osuus osakkeiden tuottamasta äänivallasta.

Tämän mukaan perheyrittäjissä niin perhe, liiketoiminta kuin omistaminenkin ovat kytköksissä toisiinsa. (Kauppa ja teollisuusministeriö 2005, 9-10.)

5 TUTKIMUSAINEISTO, TUTKIMUSMENETELMÄT JA TULOKSET

Tilintarkastus ja tilintarkastajan valinta on laissa säännelty. Laki jättää yrityksille kuitenkin mahdollisuuden valita lain puitteissa erilaisia tilintarkastajia. Tutkielman empiriaosassa selvitetään vaikuttavatko yrityksen omistusrakenne ja koko siihen, millainen tilintarkastaja yritykseen valitaan. Omistusrakennetta ja sen vaikutusta tutkittaessa huomioidaan onko yritys perheomisteinen vai onko omistajana ulkopuolinen taho. Yrityksen koon vaikutusta tutkittaessa tarkastellaan yrityksen liikevaihtoa sekä taseen loppusummaa. Omistusrakennetta ja yrityksen kokoa verrataan valittuun tilintarkastajaan. Valittu tilintarkastaja voi olla KHT- tai HTM-tilintarkastaja. Lisäksi tutkitaan onko valittu tilintarkastaja Big Four -tilintarkastusyhteisö ja vaikuttavatko omistusrakenne, liikevaihto ja taseen loppusumma sen valintaan.

Tutkimusmenetelmänä on kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimusmenetelmä. Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla kuvataan eri asioiden välisiä riippuvuuksia tai tapahtuneita muutoksia. Kvantitatiiviset tutkimukset edellyttävät suurta ja kattavaa otosta. Otoksesta saatuja tuloksia yleistetään koko perusjoukkoon. Kvantitatiivisella tutkimuksella saadaan yleensä kartoitettua olemassa oleva tilanne, mutta asioiden syitä ei voida määrittellä riittävän tarkasti. Aineiston käsittelyyn käytetään SPSS -tilasto-ohjelmaa ja sen versiota SPSS Statistics 21. (Heikkilä 2008, 16.)

5.1 Aineisto

Tutkimusaineistona on Itä-Suomen yliopiston ja Kajaanin ammattikorkeakoulun keräämä aineisto Kainuun, Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan pk-yrityksistä. Aineisto on vuosilta 2000 - 2011. Se on kerätty kahdella eri kyselytutkimuksella vuosina 2006 ja 2012 ja sisältää noin 600 yrityksen tiedot.

Kyselyt lähetettiin toimitusjohtajille sellaisiin osakeyhtiöihin, jotka työllistävät vähintään kaksi työntekijää. Vuonna 2006 tehty kysely käsittää vuodet 2000-2005 ja se lähetettiin 3 262 yritykselle. Tämän kyselyn vastausprosentiksi saatiin 19 %. Toinen kysely kattaa vuodet 2006-2011 ja se lähetettiin ensimmäiseen kyselyyn vastanneille yrityksille sekä 277 yritykselle, jotka eivät olleet mukana ensimmäisellä kyselykierroksella. Joistakin yrityksistä on siis tietoja 12 vuoden ajalta. Aineistossa mukana olevat ja tutkittavat yritykset ovat itäsuomalaisia

pk-yrityksiä. Mukana olevat yritykset ovat kaikilta toimialoilta alkutuotantoa lukuun ottamatta, joten aineisto on erittäin kattava. (Liite 1.; liite 2.)

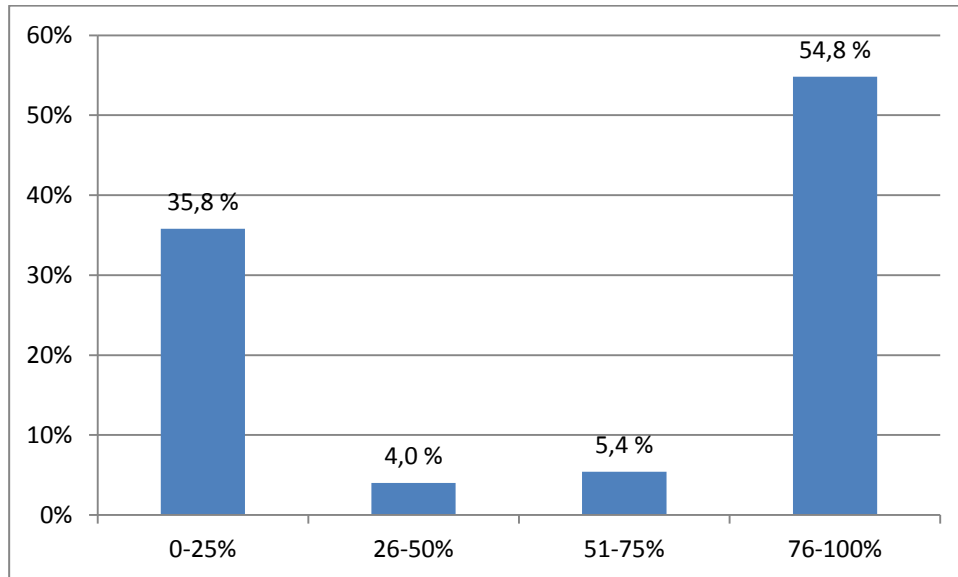
Tähän tutkimukseen aineisto antoi tietoa vain perheomistuksen osalta. Kyselytutkimuksen tuloksia täydennettiin tilinpäätöstiedoilla. Tilinpäätöstiedot on saatu Asiakastieto Oy:n ylläpitämästä Voitto+ -rekisteristä. Tilinpäätöstietojen lisäksi Voitto+ -rekisteristä saatiin tiedot tilintarkastajista.

Tutkimuksen reliabiliteettia heikentää se, että aineiston havaintojen määrä ei anna todellista kuvaa mukana olleista yrityksistä. Havaintojen määrä on yli 6000, mutta todellisuudessa mukana on ollut reilut 600 yritystä. Tämä johtuu siitä, että aineistossa on havaintoja yrityksistä eri vuosilta ja jokainen eri vuosi on oma havaintonsa. Yritysten määrä myös vaihtelee vuosittain.

Toinen asia, joka heikentää tutkimuksen reliabiliteettia on se, etteivät vastaajat osanneet vastata tai eivät muuten vastanneet kaikkiin kysymyksiin. Siitä johtuen havaintojen määrä vaihtelee ja joissakin kohdin ne olivat reilusti alle 6000. Kyselylomakkeen paremmalla suunnittelulla ja tekemisellä vastauksia olisi voitu saada paremmin. Aineisto on kuitenkin niin laaja, että se kattaa puutteista huolimatta itäsuomalaiset pk-yritykset hyvin.

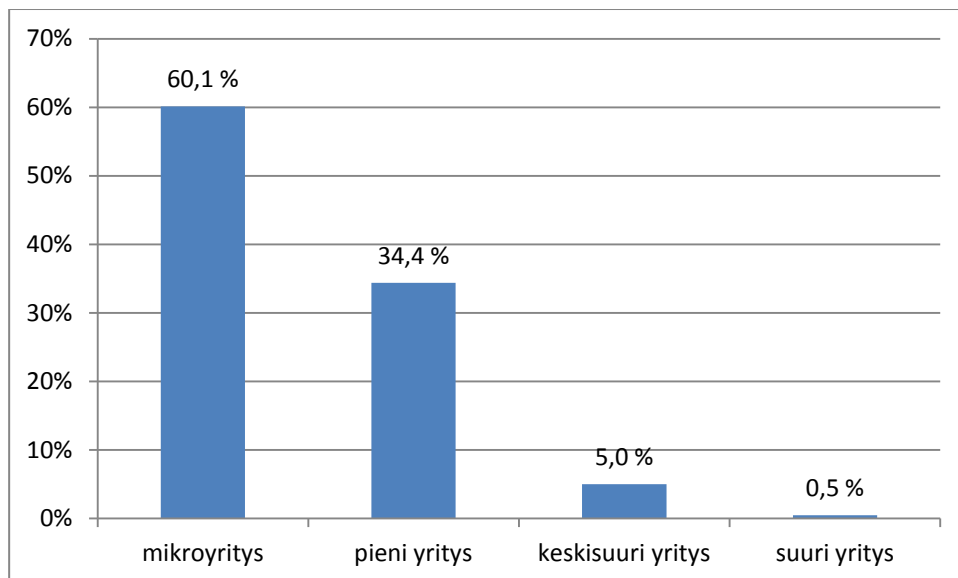
5.2 Tulokset, ristiintaulukointi ja χ^2 -riippumattomuustesti

Yrityksen katsotaan olevan perheyritys silloin, kun yritys on saman perheen omistuksessa yli 50 -prosenttisesti. SPSS -tilasto-ohjelman tuloksista selvisi, että tutkimukseen vastanneista yrityksistä 60,2 prosenttia on tämän määritelmän mukaisia perheyriityksiä ja 39,8 prosenttia ei-perheyriityksiä. Ne yrityksistä, jotka eivät ole perheyriityksiä, voivat olla osin perheen ja muun tahon omistuksessa. Perheyriityksissäkin voi olla ulkopuolisia omistajia, mutta niin, että yli 50 %:n omistus säilyy perheellä. Kuviosta 3 näkee, miten omistusosuudet ovat jakautuneet. Suurin osa tutkimuksessa mukana olleista yrityksistä on siis omistusmuodoltaan perheyriityksiä.

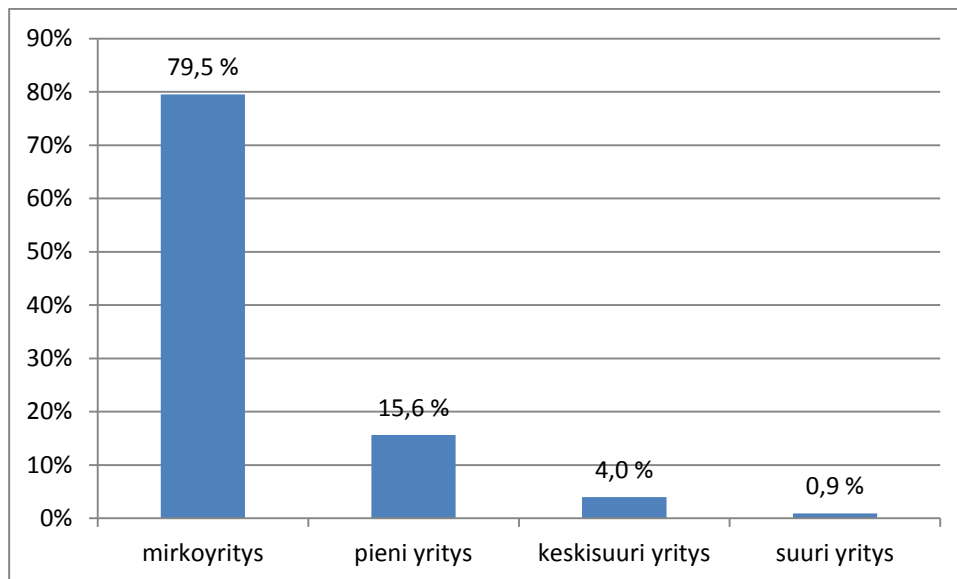
Kuvio 3. Yritysten perheomistuksen osuus (n=5282)

Yrityksissä oli keskimäärin 17 työntekijää. Työntekijöiden määrä vaihteli 1:stä 693:een ja yli 60 %:lla oli alle 10 työntekijää. Tämän vuoksi keskiarvo ei anna todellista kuvaa yritysten henkilömäärästä. Mediaani oli 7 ja se antaa todellisemman kuvan työntekijämäärästä. Kuvios-
ta 4 näkee yritysten henkilömäärän jakautumisen. Henkilömäärän mukaan määriteltynä vas-
tanneet yritykset ovat enimmäkseen mikroyrityksiä.

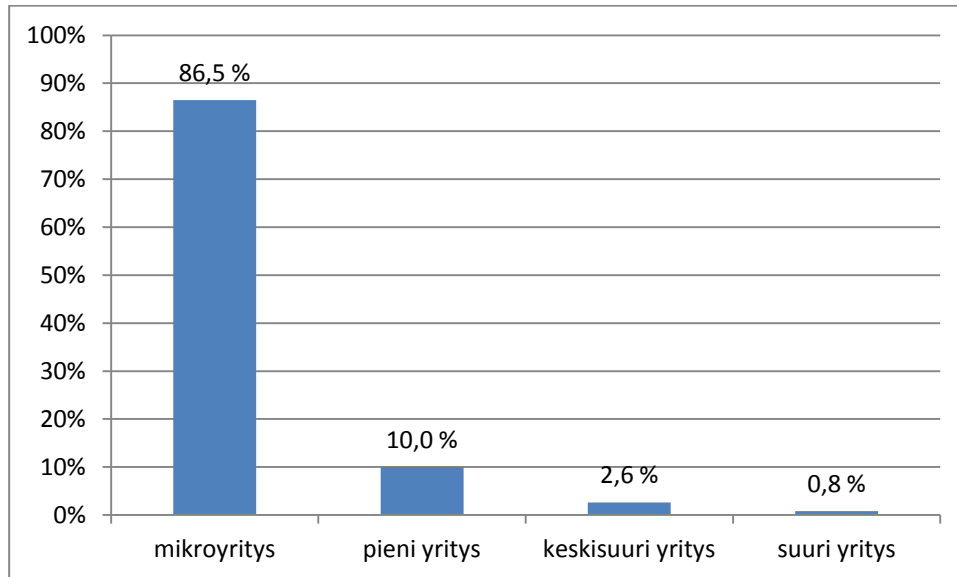

Kuvio 4. Henkilöstömäärän jakautuminen (n=3845)

Liikevaihto ja taseen loppusummaa tarkasteltaessa selvisi, että yritysten liikevaihdon ja taseen loppusumman keskihajonta oli suuri. Liikevaihdon keskiarvo on 2 800 506, mutta se ei anna oikeaa kuvaa liikevaihdon suuruudesta, koska se on suurempi kuin liikevaihto yläkvartiilin kohdalla. Sama pätee taseen loppusummaan. Keskiarvo on 2 249 574 ja se on suurempi kuin yläkvartiili. Keskihajonnan ollessa suuri, mediaani kuvaa liikevaihtoa ja taseen loppusummaa paremmin. Liikevaihdon mediaani on 644 000 ja taseen loppusumman mediaani 356 000. Liikevaihdon ja taseen loppusumma oli järkevää luokitella pk-yrityksen määritelmän mukaan, jotta niiden jakautuminen on paremmin ymmärrettävissä. Kuviossa 5 on liikevaihdon jakautuminen prosenttiosuuksittain. Myös tästä huomaamme, että suurimmalla osalla eli 79,5 %:lla yrityksistä liikevaihto on alle 2 M€ eli ne ovat mikroyrityksiä. Kuvioista 6 nähdään taseen loppusumman jakautuminen. Taseen loppusumma on suurimmalla osalla yrityksistä alle 2M€, joten myös sen mukaan suurin osa yrityksistä on mikroyrityksiä.

Kuvio 5. Liikevaihdon jakautuminen pk-yrityksen määritelmän mukaan (n=4865)

Kuvio 6. Taseen loppusumman jakautuminen pk-yrityksen määritelmän mukaan (n=4946)

Kyselyyn vastanneista 2891:stä oli tieto tilintarkastajan valinnasta. Vastanneista 1526 oli valinnut HTM-tilintarkastajan ja 1365 KHT-tilintarkastajan. HTM-tilintarkastajien määrä oli siis 53 % ja KHT-tilintarkastajien määrä oli 47 %. HTM- ja KHT-tarkastajien määrät eivät siis eroa paljoa. Valituista tilintarkastajista 726 oli tilintarkastusyhteisöjä. Näistä 726 yhteisöstä 445 eli 61,3 % olivat Big Four -yhteisöjä.

Ristiintaulukointi ja χ^2 -riippumattomuustesti

Ristiintaulukoinnin avulla tutkitaan luokiteltujen muuttujien jakautumista ja niiden välisiä riippuvuuksia. Ristiintaulukoinnin avulla saadaan tietoon, kuinka monta mainitun ominaisuuden omaavaa tekijää aineistosta löytyy. Selkeyden vuoksi on myös tarpeellista laskea prosenttiosuudet. Ristiintaulukoinnin tuloksista voidaan päätellä onko muuttujien välillä riippuvuutta. Jotta voitaisiin varmuudella selvittää, onko muuttujien välillä tilastollisesti merkittävää riippuvuutta, voidaan suorittaa χ^2 -riippumattomuustesti. (Heikkilä 2008, 210-212.)

Tilastollisessa tutkimuksessa tutkimuksen alussa asetetaan tutkimuksen perusjoukkoa eli populaatiota koskevat hypoteesit. Ne ovat perusteltuja olettamuksia tutkimuksen tuloksista. Tilastollisessa testauksessa on kaksi hypoteesia:

- H_0 väittää, että muuttujat ovat riippumattomia
- H_1 väittää, että riippuvuutta on eli H_0 on epätosi.

Nämä hypoteesit ovat voimassa myös tässä opinnäytetyössä. Pienet riippuvuudet eivät riitä nollahypoteesin hylkäämiseen. Riippuvuuksien täytyy olla niin suuria, että ei voida enää puhua sattumasta. Riippumattomuustestin tuloksena saadaan p-arvo. P-arvo kertoo tuloksen merkitsevyydestä eli sen, kuinka suuri riski on sillä, että riippuvuus johtuu sattumasta. P-arvon avulla katsotaan kumpi asetetuista hypoteeseista jää voimaan. Yleisimmin käytettävät p-arvot ovat:

- $p \leq 0,001$, jolloin riippuvuus on tilastollisesti erittäin merkitsevä
- $p \leq 0,01$, jolloin riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä
- $p \leq 0,05$, jolloin riippuvuus on melkein merkitsevä.

Kauppateieteissä on käytössä myös suuntaa antava p-arvo eli p-arvo on alle 0,1. Tarvittaessa myös tässä tutkimuksessa käytetään p-arvoa 0,1. (Heikkilä 2008, 191-192, 194-195.)

χ^2 -riippumattomuustestin käytölle on asetettu edellytykset. Edellytysten on täytyttävä, jotta testin tuloksia voidaan käyttää. Testin edellytysten mukaan muuttujiksi riittävät nominaalistasikon tasoiset muuttujat. Lisäksi korkeintaan 20 % odotetuista frekvensseistä saa olla pienempiä kuin 5 ja kaikkien odotettujen frekvenssien on oltava suurempia kuin 1.

Perheomistuksen ja HTM-tilintarkastajan välistä riippuvuutta tutkittaessa havaintojen määrä on 1886. Ristiintaulukoinnista voidaan nähdä, että muuttujien välillä on jonkinlaista riippuvuutta. Mitä enemmän yrityksen omistus on perheellä sitä varmemmin tilintarkastajaksi valitaan HTM-tilintarkastaja. Riippumattomuustestin p-arvo on 0,029. Se jää alle 0,05 eli silloin riippuvuus on melkein merkitsevää. On siis 2,9 %:n riski, että riippuvuus on sattumanvaraisista. Riski on melko pieni. Siksi H_0 hypoteesi on epätosi ja se hylätään.

Perheomistuksen ja KHT-tilintarkastajan välisestä ristiintaulukoinnista näkee, että muuttujien välillä vallitsee riippuvuutta. Mitä pienempi perheomistuksen osuus on sitä suurempi on KHT-tilintarkastajan valinnan prosenttiosuus. Riippuvuuden p-arvoksi tuli 0,000 eli riippuvuus on tilastollisesti erittäin merkittävää. Tuloksista voidaan päätellä, että ei-perheyhtiössä valitaan KHT-tilintarkastaja todennäköisemmin kuin perheyhtiössä. Havaintojen määrä on 1708 ja se on lähes sama kuin edellisessä.

Liikevaihdon ja eri tilintarkastajan välistä riippuvuutta tutkittaessa selviää, että liikevaihdon ja tilintarkastajan välillä on tilastollisesti erittäin merkittävä riippuvuus. P-arvoksi tuli 0,000 sekä HTM- että KHT-tilintarkastajan kohdalla. Ristiintaulukoinnista selviää, että mikroyrityksistä suurin osa eli 69,3 % valitsee HTM-tilintarkastajan ja liikevaihdon kasvaessa yritykset valitsevat KHT-tilintarkastajan. Kuitenkin mikroyritykset valitsevat määrällisesti enemmän HTM- kuin KHT-tilintarkastajan. Taseen loppusumman ja sekä HTM- että KHT-tilintarkastajan välinen riippuvuussuhde käyttäytyy samalla tavalla kuin liikevaihdon ja tilintarkastajien välinen riippuvuus. P-arvo on 0,000, jolloin riippuvuus on tilastollisesti merkittävää.

Valittu tilintarkastaja voi olla myös Big Four -yhteisö. Tutkittaessa perheomistuksen ja Big Four -yhteisön välistä riippuvuutta saadaan p-arvoksi 0,000. Riippuvuus on siis tilastollisesti erittäin merkittävä ja hypoteesi H_0 hylätään. Prosenttijakaumia tarkasteltaessa huomataan, että mitä pienempi perheen omistusosuus yrityksessä on, sitä varmemmin valittu tilintarkastaja on Big Four -yhteisö.

Liikevaihdon ja Big Four -yhteisön riippuvuuden p-arvo on 0,000 ja H_0 hypoteesi hylätään. Riippuvuus on erittäin voimakasta. Suurimmilla yrityksillä on lähes varmasti Big Four -yhteisö tilintarkastajana. Mikroyrityksistä 57,5 %:lla tilintarkastaja on Big Four -yhteisö.

Taseen loppusumman ja Big Four -yhteisön välisestä riippuvuudesta ei voi tehdä χ^2 -riippumattomuustestiä, koska testin edellytykset eivät täyty. Ristiintaulukoinnista voi kuitenkin huomata, että Big Four -yhteisö on valittu tilintarkastajaksi useimmin keskisuudessa yrityksessä ja vähiten mikroyrityksissä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia vaikuttavatko omistusrakenne ja yrityksen koko tilintarkastajan valintaan. Tutkimuksen kohteena olivat myös Big Four -tilintarkastusyhteisöt. Vaikutusta tutkittiin perheomistuksen määrän, liikevaihdon ja eri tilintarkastajien välisillä riippuvuuksilla. Selvisi, että omistusrakenne ja yrityksen koko vaikuttavat tilintarkastajan valintaan. Syvempiä syitä vaikutukselle ei tästä tutkimuksesta selviä.

Perheomistuksen määrällä oli vaikutusta tilintarkastajan valintaan. Perheyrityksiksi luokitelluissa yrityksissä HTM-tilintarkastaja oli valittu useammin. Mitä enemmän yrityksestä oli perheen omistuksessa ja mitä pienempi liikevaihto sitä todennäköisemmin tilintarkastaja oli HTM-tilintarkastaja. Pienissä perheyrityksissä tilintarkastus voidaan ajatella vain toimenpiteenä, joka on pakko suorittaa. Kustannuksissa halutaan säästää ja HTM-tilintarkastajan palkkio on hiukan pienempi kuin KHT-tilintarkastajan. Tämä voi mahdollisesti selittää, miksi pienet perheyritykset valitsevat enemmän HTM- kuin KHT-tilintarkastajan.

Kun perheomistuksen määrä pienenee ja suurin osa omistuksesta on ulkopuolisella, valitaan yritykseen useammin KHT-tilintarkastaja. Rajat KHT-tilintarkastajan valinnan pakollisuudelle ovat korkeat, tase 25 000 000 ja liikevaihto 50 000 000. Tutkimuksen yritykset ovat pk-yrityksiä, eikä millään yrityksellä ole näin isoja taseita ja liikevaihtoja. Siksi on mielenkiintoista, että KHT-tilintarkastajia kuitenkin valitaan melkein yhtä usein kuin HTM-tilintarkastajia. Ulkopuoliset omistajat saattavat tarkastella yritystä objektiivisemmin ja nähdä tilintarkastuksen muunakin kuin pakkona. Valitsemalla KHT-tilintarkastaja yritys viestii luotettavasta toiminnasta sidosryhmille, esimerkiksi rahoittajille.

Tutkimuksesta voidaan nähdä, että liikevaihto ja taseen loppusumma vaikuttavat tilintarkastajan valintaan siten, että kun liikevaihto ja tase kasvavat myös todennäköisyys KHT-tilintarkastajan valintaan kasvaa. χ^2 -riippumattomuustestistä ja ristiintaulukoinnista nähdään vain riippuvuuden laatu ja voimakkuus, mutta sen tarkempaa syytä riippuvuudelle ei saada. Voidaan kuitenkin olettaa, että tarkastus on vaativampaa yrityksen liikevaihdon ja taseen kasvaessa. KHT-tilintarkastaja mahdollisesti ajatellaan pätevämmäksi kuin HTM-tilintarkastaja ja näin ollen yrityksen tilintarkastajaksi valitaan KHT-tilintarkastaja.

Big Four -yhteisöjä oli käytetty suhteellisen vähän. Tilintarkastusyhteisöjä oli muutenkin käytetty vähän. Tuloksien mukaan Big Four -yhteisöjä oli käytetty vain suurimmissa ei-perheyhtiöissä. Big Four -tilintarkastusyhteisöt tarjoavat yrityksille muitakin asiantuntijapalveluita kuin tilintarkastusta. Yritykset saavat konsultaatiota muihinkin asioihin samasta paikasta kuin tilintarkastuksen ja sillä tavoin mahdollisesti säästävät myös kustannuksissa. Big Four -yhteisöjen työtä pidetään kansainvälisestäikin laadukkaana ja arvostettuna. Big Four -yhteisöjen käyttämisen arvellaan lisäävän myös yritysten luotettavuuskuvaa julkisuudessa ja yhteiskunnassa muutenkin. Siksi voidaankin pitää luontevana, että Big Four -yhteisöjä käytetään isoissa yrityksissä.

Tilintarkastajan valintaa on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän. Vuonna 2011 valmistuneessa Jukka Karjalaisen väitöskirjassa, *Audit Quality and Private Finnish Firms*, valintaan vaikuttavia tekijöitä ja syitä on tutkittu laajemmin ja tarkemmin. Sain tutkimuksessani samansuuntaisia tuloksia. Karjalaisen mukaan omistusrakenne vaikuttaa tilintarkastajan valintaan. Perheomistuksen pienentyessä on todennäköisempää, että valittu tilintarkastaja on Big Four -tilintarkastusyhteisö. Syyksi Karjalainen esittää ulkoisten sijoittajien vaatimukset tilintarkastuksen laatuun. Big Four -yhteisöjen oletetaan siis tuottavan laadukkaampia tilintarkastuksia. (Karjalainen 2011, 21-22.)

Tilintarkastus on todella monitahoinen asia ja pohjautuu suurimmaksi osaksi lakiin ja asetuksiin. Nykyään tilintarkastusta ohjaavat myös kansainväliset säädökset. Tilintarkastuksen teoreettinen laajuus toi haasteita työn teorian tekemiseen ja rajaamiseen. Tarkoituksena oli tuoda esille pääkohdat tilintarkastuksesta ja siitä, mitkä asiat tilintarkastajan valinnassa täytyy huomioida. Tämän tutkimuksen avulla minulle jäikin hyvä kokonaiskuva tilintarkastuksesta. Työssä käytetty aineisto oli hyvin laaja ja sen tutkiminen toi opinnäytetyön tekemiseen lisähaastetta.

LÄHTEET

- Alakare, S., Koskinen, H., Reinikainen, M., Sedig, R. & Simola, A-M. 2008. Uusi kirjanpito laki - säännöksistä käytäntöön. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Arvopaperimarkkinayhdistys ry. 2010. Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi. Saatavilla: <http://cgfinland.fi/files/2012/01/suomen-listayhtioiden-hallinnointikoodi-cg2010.pdf>. Luettu: 5.11.2013.
- Elinkeinoelämän keskusliitto. 2013. Pk-yrityksen määritelmä. Saatavilla: http://www.ek.fi/ek/fi/yrittajyys_ym/yrittajyys/tietoa_pk-yrityksita/pk_maaritelma.php. Luettu: 4.11.2013.
- Tilastokeskus. 2012. Yritysten liikevaihto kasvoi vuonna 2011 seitsemän prosenttia edellis vuodesta. Saatavilla: http://tilastokeskus.fi/til/syr/2011/syr_2011_2012-11-26_tie_001_fi.html. Luettu 4.11.2013.
- Haapanen, M., Lainema, M., Lehtinen, L. & Lähdesmäki, T. 2002. Hallitus, Omistajan asialla - Johdon tukena. Porvoo: WSOY.
- Halla, I., Hättinen, R., Grönfors-Kallio, A., Malm, S., Kaisanlahti, T., Kontula, L. & Väisänen, H. 2003. Corporate Governance Suomessa. Helsinki: Edita.
- Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010. Tilintarkastusprosessi käytännössä. Juva: WSOY.
- Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Hirvonen, A., Niskakangas, H. & Steiner, M-L. 2003. Corporate governance – Hyvä omistajaohjaus ja hallitustyöskentely. Juva: WSOY.
- Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007. Tilintarkastuslaki – kommentaari. Juva: WSOY.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2009. Tilintarkastus - asiakkaan opas. Juva: WSOY.
- HTM-Tilintarkastajat ry. Saatavilla: http://www.htm.fi/tilintarkastajan_valinta/uusi_tilintarkastuslaki. Luettu: 19.9.2013.
- Karjalainen, J. 2011. Audit Quality and Private Finnish Firms. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0552-9/urn_isbn_978-952-61-0552-9.pdf. Luettu: 31.10.2013.
- Kauppa ja teollisuusministeriö, Perheyrittäjäryhmä. 2005. Perheyrittäjyys - Perheyrittäjät jatkuvuuden, uusiutumisen ja kasvuhakuisuuden moottorina. Saatavilla: http://www.ek.fi/ek/fi/yrittajyys_ym/yrittajyys/tietoa_pk-yrityksita/liitteet/jul16elo_2005_netti.pdf. Luettu: 4.11.2013.
- Keskuskauppakamari. 2006. Listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittäminen. Saatavilla: http://cgfinland.fi/files/2012/01/asialuettelo_suomi_2006.pdf. Luettu: 5.11.2013.

- KHT-yhdistys. Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit. Saatavilla: <http://www.khtyhdistys.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa-ja-kansainvaliset-tilintarkastusstandardit2>. Luettu: 19.9.2013.
- KHT-yhdistys - Föreningen CGR ry. 2008. Tilintarkastusalan kertomukset ja lausunnot 2008. Helsinki: Edita.
- KHT-yhdistys - Föreningen CGR ry. 2009. Tilintarkastusalan standardit ja suositukset. Helsinki: WSOY.
- Kirjanpitolaki (1336/1997).
- Kirjanpito toimisto J. Castren Oy. Saatavilla: <http://www.castren.com/index.php?id=8>. Luettu: 24.9.2013.
- Kokkonen, S. 2000. Tilintarkastuksen perusteet ja käytäntö. Vantaa: WSOY.
- Korkeamäki, A-M. 2008. Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki: WSOY.
- Mallin, C. A. 2007. Corporate Governance. Second Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Marks, S. 1999. The Separation of Ownership and Control. Saatavilla: <http://encyclo.findlaw.com/5630book.pdf> . Luettu: 6.9.2013.
- Mähönen, J. & Villa, S. 2006. Osakeyhtiö I - Yleiset opit. Porvoo: WSOY.
- Mähönen, J. & Villa, S. 2006. Osakeyhtiö III - Corporate Governance. Porvoo: WSOY.
- Osakeyhtiö laki (624/2006).
- Riistamaa, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.
- Riistamaa, V. 2000. Tilintarkastus – perusteet. Porvoo: WSOY.
- Tilintarkastuslautakunta. Usein kysyttyä tilintarkastuksesta. Saatavilla: <http://tilintarkastuslautakunta.fi/usein-kysyttya-tilintarkastuksesta/>. Luettu: 14.10.2013.
- Finlex. Valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070735>. Luettu 10.9.2013.
- Tilintarkastuslaki (936/1994).
- Tilintarkastuslaki (459/2007).
- Timonen, P. 2000. Corporate Governance: Instituutiot ja lainsäädännön merkitys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tomperi, S. 2009. Tilintarkastus - Normeista käytäntöön. Helsinki: Edita.

LIITTEET

Kainuulaisten pk-yritysten
menestystekijät

(1/12)
KYSELYLOMAKE
Luottamuksellinen

Pyydämme täyttämään huolellisesti.

Olkaa hyvä, kirjoittakaa vastaus sille varatulle viivalle tai taulukkoon. Vaihtoehdon valinta tapahtuu rastittamalla sopivin vaihtoehto (vain yksi, ellei kysymyksen kohdalla ole toisin kerrottu).

1. YRITYKSEN/TOIMIPAIKAN TAUSTATIEDOT

K1. Yrityksen nimi _____ Perustamisvuosi _____

K2. Yrityksenne omistusrakennetta kuvailevat kysymykset.

→ Tiedot aikaisemmilta vuosilta vain, jos muutoksia

Vuosi	2005	2004	2003	2002	2001	2000
1. Yrityksenne omistajien lukumäärä						
2. Jos yrityksenne on perheyritys, perheen omistusosuus (%)						
3. Toimitusjohtajan omistusosuus (%)						
4. Toimivan johdon omistusosuus (%)						
5. Mahdollinen pankin omistusosuus (%)						
6. Pääomasijoitusyhtiöiden omistusosuus (%)						
7. Muiden omistajien omistusosuus (%)						

K3. Mikäli mikään pankki ei tällä hetkellä omista osuutta yrityksistäne, onko jokin pankki tarjonnut Teille tällaista mahdollisuutta jossain muodossa?

Kyllä Ei

K4. Omistaako jokin muu taho yrityksistäne yli 50 %?

Kyllä, mikä? _____ Ei

K5. Toimiiko toimitusjohtaja myös hallituksen puheenjohtajana?

Kyllä Ei

K6. Montako jäsentä on yrityksen hallituksessa? _____ Mitä tahoja nämä edustavat?

- kpl
1. Ylin johto _____
 2. Muu henkilöstö _____
 3. Omistajaperhe _____
 4. Rahoittaja _____ Mikä? _____
 5. Muu taho _____ Mikä? _____

K7. Mitkä ovat yrityksen liiketoiminnan tavoitteet?

VAIHTOEHDOT:

1=Ei ollenkaan, 2=Jonkin verran, 3=Erittäin vahvasti

	1	2	3
1. Nykyisen asiakaskunnan ja tilauskunnan säilyttäminen.....	☐	☐	☐
2. Yrityksen kasvu.....	☐	☐	☐
3. Vienti.....	☐	☐	☐
4. Yrityksen erikoistuminen.....	☐	☐	☐
5. Yritystoiminnan monipuolistaminen.....	☐	☐	☐

K8. Minkälainen on päätuotteenne/-palvelunne verrattuna kilpailijoiden tuotteisiin?

Päätuote/-palvelu = yli 50 % liikevaihdosta/tai muuten yritykselle ainutkertainen tuote

Täysin erilainen kuin kilpailijoilla Melko lailla muiden kaltainen

Melko omintakeinen Täysin muiden kaltainen

Pk-yritysten rahoituskäyttäytyminen Itä-Suomessa

Pyydämme täyttämään huolellisesti!

Olkaa hyvä, kirjoittakaa vastaus sille varatulle viivalle tai taulukkoon. Vaihtoehdon valinta tapahtuu rastittamalla sopivin vaihtoehto (vain yksi, ellei kysymyksen kohdalla ole toisin kerrottu).

1. YRITYKSEN/TOIMIPAIKAN TAUSTATIEDOT

K1. Yrityksen nimi _____

K2. Yrityksenne omistusrakennetta kuvailevat kysymykset

→ Tiedot aikaisemmilta vuosilta vain, jos muutoksia

Vuosi	2011	2010	2009	2008	2007	2006
1. Yrityksenne omistajien lukumäärä						
2. Jos yrityksenne on perheyrittäjä, perheen omistusosuus (%)						
3. Toimitusjohtajan omistusosuus (%)						
4. Toimivan johdon (pois lukien toimitusjohtajan) omistusosuus (%)						
5. Mahdollinen pankin omistusosuus (%)						
6. Pääomasijoitusyhtiöiden omistusosuus (%)						
7. Muiden omistajien omistusosuus (%)						

Onko toimitusjohtaja perheenjäsen? Kyllä Ei

Jos yrityksenne on perheyrittäjä, monesko sukupolvi toimii yrityksen johdossa?

- 1) Perustaja
 2) 2.sukupolvi
 3) Myöhempi sukupolvi, monesko? _____

K3. Mikäli mikään pankki ei tällä hetkellä omista osuutta yrityksistä, onko jokin pankki tarjonnut Teille tällaista mahdollisuutta jossain muodossa?

Kyllä Ei

K4. Omistaako jokin muu taho yrityksistä yli 50 %?

Kyllä, mikä? _____ Ei

Omistusrakenne ja perheomistuksen jakautuminen:

perhe

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	0-25%	1891	29,6	35,8
	26-50%	209	3,3	4,0
Valid	51-75%	287	4,5	45,2
	76-100%	2895	45,3	100,0
	Total	5282	82,6	100,0
Missing	System	1111	17,4	
Total		6393	100,0	

perhedummy

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	ei	2100	32,8	39,8
Valid	kyllä	3182	49,8	100,0
	Total	5282	82,6	100,0
Missing	System	1111	17,4	
Total		6393	100,0	

muutdummy

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	ei	3708	58,0	76,3
Valid	kyllä	1151	18,0	100,0
	Total	4859	76,0	100,0
Missing	System	1534	24,0	
Total		6393	100,0	

Liikevaihto:

Liikev_B

N	Valid	4865
	Missing	1528
Mean		2800,506
Median		644,000
Std. Deviation		10683,0516
Percentiles	25	302,700
	50	644,000
	75	1558,400

liikevaihto

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mirkoyritys	3866	60,5	79,5	79,5
	pieni yritys	759	11,9	15,6	95,1
	keskisuuri yritys	195	3,1	4,0	99,1
	suuri yritys	45	,7	,9	100,0
	Total	4865	76,1	100,0	
Missing	System	1528	23,9		
Total		6393	100,0		

Taseen loppusumma:

Taseen_L

N	Valid	4946
	Missing	1447
Mean		2249,574
Median		356,000
Std. Deviation		10691,7824
Percentiles	25	154,075
	50	356,000
	75	974,050

tase

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid mikroyritys	4280	66,9	86,5	86,5
Valid pieni yritys	497	7,8	10,0	96,6
Valid keskisuuri yritys	131	2,0	2,6	99,2
Valid suuri yritys	38	,6	,8	100,0
Total	4946	77,4	100,0	
Missing System	1447	22,6		
Total	6393	100,0		

Henkilökunnan määrä:

Henkilök

N	Valid	3845
	Missing	2548
Mean		17,34
Median		7,00
Std. Deviation		39,201
Minimum		1
Maximum		693
	25	4,00
Percentiles	50	7,00
	75	16,00

henkilökunta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid mikroyritys	2311	36,1	60,1	60,1
Valid pieni yritys	1322	20,7	34,4	94,5
Valid keskisuuri yritys	193	3,0	5,0	99,5
Valid suuri yritys	19	,3	,5	100,0
Total	3845	60,1	100,0	
Missing System	2548	39,9		
Total	6393	100,0		

Tilintarkastajat

Htmv

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ei	809	12,7	34,6	34,6
Valid kyllä	1526	23,9	65,4	100,0
Total	2335	36,5	100,0	
Missing System	4058	63,5		
Total	6393	100,0		

Khtv

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ei	804	12,6	37,1	37,1
Valid kyllä	1365	21,4	62,9	100,0
Total	2169	33,9	100,0	
Missing System	4224	66,1		
Total	6393	100,0		

Nelja_Suurinta

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ei	281	4,4	38,7	38,7
Valid kyllä	445	7,0	61,3	100,0
Total	726	11,4	100,0	
Missing System	5667	88,6		
Total	6393	100,0		

Ristiintaulukointi ja χ^2 -riippumattomuustesti

Omistusrakenne ja HTM-tilintarkastaja:

perheomistus * Htmv Crosstabulation

		Htmv		Total	
		ei	kyllä		
perheomistus	0-25%	Count	179	401	580
		% within perheomistus	30,9%	69,1%	100,0%
	26-50%	Count	29	33	62
		% within perheomistus	46,8%	53,2%	100,0%
	51-75%	Count	40	75	115
		% within perheomistus	34,8%	65,2%	100,0%
	76-100%	Count	334	795	1129
		% within perheomistus	29,6%	70,4%	100,0%
	Total	Count	582	1304	1886
		% within perheomistus	30,9%	69,1%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,051 ^a	3	,029
Likelihood Ratio	8,536	3	,036
Linear-by-Linear Association	,789	1	,374
N of Valid Cases	1886		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 19,13.

Omistusrakenne ja KHT-tilintarkastaja:

perheomistus * Khtv Crosstabulation

		Khtv		Total	
		ei	kyllä		
perheomistus	0-25%	Count	144	399	543
		% within perheomistus	26,5%	73,5%	100,0%
	26-50%	Count	18	56	74
		% within perheomistus	24,3%	75,7%	100,0%
	51-75%	Count	34	71	105
		% within perheomistus	32,4%	67,6%	100,0%
	76-100%	Count	444	542	986
		% within perheomistus	45,0%	55,0%	100,0%
	Total	Count	640	1068	1708
		% within perheomistus	37,5%	62,5%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	58,464 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	59,748	3	,000
Linear-by-Linear Association	54,794	1	,000
N of Valid Cases	1708		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 27,73.

Liikevaihto ja HTM-tilintarkastaja:

liikevaihto * Htmv Crosstabulation

		Htmv		Total	
		ei	kyllä		
liikevaihto	mirkoyritys	Count	519	1171	1690
		% within liikevaihto	30,7%	69,3%	100,0%
	pieni yritys	Count	154	250	404
		% within liikevaihto	38,1%	61,9%	100,0%
	keskisuuri yritys	Count	81	31	112
		% within liikevaihto	72,3%	27,7%	100,0%
	suuri yritys	Count	19	3	22
		% within liikevaihto	86,4%	13,6%	100,0%
	Total	Count	773	1455	2228
		% within liikevaihto	34,7%	65,3%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	109,839 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	105,167	3	,000
Linear-by-Linear Association	92,491	1	,000
N of Valid Cases	2228		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,63.

Liikevaihto ja KHT-tilintarkastaja:

liikevaihto * Khtv Crosstabulation

		Khtv		Total	
		ei	kyllä		
liikevaihto	mirkoyritys	Count	608	850	1458
		% within liikevaihto	41,7%	58,3%	100,0%
	pieni yritys	Count	156	307	463
		% within liikevaihto	33,7%	66,3%	100,0%
	keskisuuri yritys	Count	15	121	136
		% within liikevaihto	11,0%	89,0%	100,0%
	suuri yritys	Count	3	33	36
		% within liikevaihto	8,3%	91,7%	100,0%
	Total	Count	782	1311	2093
		% within liikevaihto	37,4%	62,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	67,649 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	78,719	3	,000
Linear-by-Linear Association	61,997	1	,000
N of Valid Cases	2093		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 13,45.

Taseen loppusumma ja HTM-tilintarkastaja:

tase * Htmv Crosstabulation

		Htmv		Total	
		ei	kyllä		
tase	mikroyritys	Count	578	1320	1898
		% within tase	30,5%	69,5%	100,0%
	pieni yritys	Count	136	160	296
		% within tase	45,9%	54,1%	100,0%
	keskisuuri yritys	Count	54	16	70
		% within tase	77,1%	22,9%	100,0%
	suuri yritys	Count	13	0	13
		% within tase	100,0%	0,0%	100,0%
	Total	Count	781	1496	2277
		% within tase	34,3%	65,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	112,196 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	111,351	3	,000
Linear-by-Linear Association	107,684	1	,000
N of Valid Cases	2277		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,46.

Taseen loppusumma ja KHT-tilintarkastaja:

tase * Khtv Crosstabulation

		Khtv		Total
		ei	kyllä	
mikroyritys	Count	680	997	1677
	% within tase	40,5%	59,5%	100,0%
pieni yritys	Count	99	229	328
	% within tase	30,2%	69,8%	100,0%
keskisuuri yritys	Count	16	85	101
	% within tase	15,8%	84,2%	100,0%
suuri yritys	Count	0	18	18
	% within tase	0,0%	100,0%	100,0%
Total	Count	795	1329	2124
	% within tase	37,4%	62,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	45,187 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	54,233	3	,000
Linear-by-Linear Association	44,642	1	,000
N of Valid Cases	2124		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,74.

Perheomistus ja Big Four –tilintarkastusyhteisö:

perheomistus * Nelja_Suurinta Crosstabulation

		Nelja_Suurinta		Total
		ei	kyllä	
0-25%	Count	65	160	225
	% within perheomistus	28,9%	71,1%	100,0%
26-50%	Count	6	15	21
	% within perheomistus	28,6%	71,4%	100,0%
51-75%	Count	17	23	40
	% within perheomistus	42,5%	57,5%	100,0%
76-100%	Count	139	153	292
	% within perheomistus	47,6%	52,4%	100,0%
Total	Count	227	351	578
	% within perheomistus	39,3%	60,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,851 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	20,147	3	,000
Linear-by-Linear Association	19,428	1	,000
N of Valid Cases	578		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,25.

Liikevaihto ja Big Four -tilintarkastusyhteisö

liikevaihto * Nelja_Suurinta Crosstabulation

		Nelja_Suurinta		Total	
		ei	kyllä		
liikevaihto	mirkoyritys	Count	208	281	489
		% within liikevaihto	42,5%	57,5%	100,0%
	pieni yritys	Count	47	90	137
		% within liikevaihto	34,3%	65,7%	100,0%
	keskisuuri yritys	Count	9	47	56
		% within liikevaihto	16,1%	83,9%	100,0%
	suuri yritys	Count	0	11	11
		% within liikevaihto	0,0%	100,0%	100,0%
	Total	Count	264	429	693
		% within liikevaihto	38,1%	61,9%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	23,210 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	28,506	3	,000
Linear-by-Linear Association	22,078	1	,000
N of Valid Cases	693		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,19.

Taseen loppusumma ja Big Four -tilintarkastusyhteisö

tase * Nelja_Suurinta Crosstabulation

		Nelja_Suurinta		Total	
		ei	kyllä		
tase	mikroyritys	Count	227	325	552
		% within tase	41,1%	58,9%	100,0%
	pieni yritys	Count	34	62	96
		% within tase	35,4%	64,6%	100,0%
	keskisuuri yritys	Count	5	44	49
		% within tase	10,2%	89,8%	100,0%
	suuri yritys	Count	2	4	6
		% within tase	33,3%	66,7%	100,0%
	Total	Count	268	435	703
		% within tase	38,1%	61,9%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,654 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	22,037	3	,000
Linear-by-Linear Association	14,255	1	,000
N of Valid Cases	703		

a. 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,29.